

Rapport 2009:4 R

Granskning av utbildningarna
i antikens kultur och
samhällsliv samt egyptologi

Nationell bild

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Granskning av utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi

Utgiven av Högskoleverket 2008

Högskoleverkets rapportserie 2009:4 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Stella Annani**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Foto: Photodisc

Tryck, omslag: KPH Trycksaksbolaget AB, Uppsala, februari 2008

Tryck, inlaga: Högskoleverkets kontorservice, Stockholm, februari 2008

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Utgångspunkter och tillvägagångssätt	7
Högskoleverkets reflektioner	9
EXPERTERNAS RAPPORT	11
Missiv	13
Antikens kultur och samhällsliv – Ämneshistorik	15
Den nationella bilden	27
Göteborgs universitet	33
Lunds universitet	37
Stockholms universitet	39
Uppsala universitet	43
Egyptologi – Ämneshistorik	47
Uppsala universitet	49
Bilaga: Nyckeltal för perioden 2003–2007	53

Sammanfattning

Föreliggande rapport ger en nationell bild av utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv samt av utbildningen i egyptologi. I antikens kultur och samhällsliv har utbildningar på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå granskats vid tre lärosäten, nämligen vid Göteborgs universitet, Stockholms universitet och Uppsala universitet. Vid Lunds universitet ingår inriktningen antikens kultur och samhällsliv i huvudområdet arkeologi och antikens historia som beskrivs och bedöms i rapporten *Granskning av utbildningarna inom arkeologi*. Expertgruppen är dock densamma som för övriga utbildningar i antikens kultur och samhällsliv.

Utbildningen i egyptologi har bedömts på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå vid Uppsala universitet.

En expertgrupp, sammansatt av en svensk expert och två från våra nordiska grannländer, har bistått Högskoleverket med sin sakkunskap vid granskningen. Deras bedömning redovisas i experternas rapport, som innehåller en del för antikens kultur och samhällsliv, bestående av en ämneshistorik, en nationell bild och en redogörelse för varje utbildning i antikens kultur och samhällsliv vid respektive lärosäte, och en del för egyptologin. Del två där egyptologin redovisas inleds med en kort ämneshistorik och följs av en beskrivning och en bedömning av utbildningen i Uppsala. Ett sekretariat vid Högskoleverket har bistått gruppen genom att bland annat säkerställa att aspekter och kriterier redovisats på ett konsekvent sätt och genom att bearbeta den stora mängd statistik som Högskoleverket begärt in.

Utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv har ambitiösa kurs- och examensmål och kursernas litteraturlistor är omfattande. Expertgruppen ställer sig frågan om inte kraven på studenterna är alltför högt ställda. Bakgrunden till detta kan vara antikämnets innehåll och inriktning i Sverige. Till skillnad från i övriga Norden och förmodligen i övriga Europa så är fältet i Sverige brett och omfattar såväl den klassiska arkeologin och kulturhistorien som den rena antikhistorien. Expertgruppen menar att detta i Sverige ger ämnet en ansenlig bredd och ett betydande värde som bildningsämne men att det också innebär att studenterna kan få svårt att tillgodogöra sig stoffet med rimliga anspråk på ämnesmässig fördjupning.

Experterna förordar att arkeologins dominans inom ämnesområdet ses över och att de klassiska språkens ställning stärks. I den ämneshistorik som presenteras argumenterar de för betydelsen av kunskaper i de klassiska språken för att kunna forska om antikens historia. Samma slutsats drogs av den bedömargrupp som utvärderade utbildningarna år 2002¹.

1. Utvärdering av grund- och forskarutbildning i antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi vid svenska universitet. Högskoleverkets rapportserie 2002:36 R.

Lärarsituationen är inte helt tillfredsställande vid något av de granskade lärosätena, även om lärarna i allmänhet är välmeriterade och aktiva forskare. Det är särskilt på forskarnivå som lärarsituationen är problematisk vid ett par av lärosätena.

Ett annat problem när det gäller utbildningen på forskarnivå såväl i antikens kultur och samhällsliv som i egyptologi är att doktoranderna är så få. I jämförelse med den situation som rådde vid den förra utvärderingen så är minskningen av antalet doktorander markant. Det gör att doktorandseminarierna kan bli svåra att upprätthålla. Man kan även starkt ifrågasätta huruvida man når upp till en kritisk massa vid de enskilda lärosätena.

I egyptologi har lärarsituationen varit otillfredsställande under en längre tid, och problemen kring besättningen av den utlysta lektorstjänsten är dessvärre ännu inte lösta. Intrycket är att fakultetens påbörjade åtgärder för att förbättra villkoren för egyptologin kommer att leda till så pass stora förändringar att det för expertgruppen i nuläget är svårt att uttala sig om utbildningens kvalitet. Det underlag som gruppen har haft att tillgå, i form av till exempel knapphändiga litteraturlistor, har också försvårat bedömningen.

Utgångspunkter och tillvägagångssätt

Högskoleverket har sedan 2001 ett regeringsuppdrag att i sexårscykler utvärdera alla utbildningar som leder till generell examen eller yrkesexamen samt forskarutbildningar. I den första cykeln 2001–2006 utvärderades program som ledde till yrkesexamen, huvudämnen i generella examina (kandidat- och magisterexamen) inom grundutbildningen, samt forskarutbildningar.

På våren 2007 avslutades ett antal utvärderingar av den utbildningsverksamhet som bedrevs året 2006. Redan under hösten 2007 initierades utvärderingar som avsåg verksamheten 2007 och som var de första i en ny sexårig utvärderingscykel.

Högskoleverket har valt att i den nya utvärderingscykeln årsvis samla granskningar av huvudområden, yrkesexamina och forskarutbildningar i större kunskapsområden. Det första året granskas utbildningar inom det historisk-filosofiska området och pedagogiska utbildningar, året därpå övriga samhällsvetenskaper, och så vidare. Denna gruppering av utbildningar har bland annat inneburit att vissa kommit att bli föremål för förnyad utvärdering efter en betydligt kortare period än andra. Här kan nämnas som exempel att under 2007 granskas idé- och lärdomshistoria och filosofiämnen, vilka utvärderades så sent som 2004. Antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi utvärderades under förra cykeln 2002.

Utvärderingsmodellen har dessutom förändrats. Fortfarande baseras modellen på kollegial bedömning (peer review), men vissa nya moment har utvecklats. En förändring är att Högskoleverket nu begär in kvantitativa data för fem år tillbaka i tiden, mot tidigare två år. I vissa tidigare utvärderingar har uppgifter fem år tillbaka i tiden begärts in rörande forskarutbildningar. Till största delen är det samma typ av uppgifter som efterfrågas, till exempel omfattningen av lärarnas undervisning, antalet helårsstudenter och helårsprestationer, antalet doktorander, undervisningstätheten och antalet examinerade uppsatser. Data för perioden 2003–2007 kommer i förekommande fall att presenteras i grafer och tabeller.

En annan förändring är en ökad användning av nyckeltal, vilka räknas fram ur de kvantitativa uppgifterna. Nyckeltalen ger en bild av utbildningarnas lärarkapacitet, lärarkompetens, handledarkompetens, prestationsgrad och andel tillsvidareanställda.

Självvärderingsmomentet är fortfarande kvar men i mindre omfattning. Som tidigare ska bland annat utbildnings- och kursplaner med litteraturlistor bifogas. Nyttillkomna uppgifter inkluderar förteckningar över lärares publikationer.

En annan förändring är att utvärderingens första fas inte omfattar platsbesök. Dessa har delvis ersatts av webbenkäter som skickas ut till studenter, lärare

och doktorander. I föreliggande rapport har enkäternas resultat inte använts då respondenterna varit alltför få och svarsfrekvensen för låg.

Sammantaget ska detta underlag ge en översiktlig nationell bild av ett huvudområde eller forskarutbildningsämne. Utifrån denna väljs sedan huvudområdesutbildningar eller forskarutbildningar ut för fördjupad granskning. Skäl till fördjupad granskning kan till exempel vara bristande bedömningsunderlag eller att Höskoleverket av andra skäl inte kan säkerställa att kvaliteten är tillfredsställande utan att göra platsbesök.

Den 1 juli 2007 infördes en ny Bologna-anpassad examensordning. Den innebar bland annat att en avancerad nivå infördes mellan grundnivå och forskarnivå. Magisterexamen blev placerad på denna mellannivå, liksom en ny tvåårig masterexamen. Universitet och högskolor med vetenskapsområde fick en generell rätt att utfärda masterexamen. De högskolor som vill bedriva tvåårig masterutbildning, utan att ha rätt att bedriva forskarutbildning inom ett visst vetenskapsområde, måste däremot ansöka om masterexamensrätt. Dessa ansökningar prövas av Höskoleverket. Sådana examensrättsprövningar har genomförts under 2007 och 2008.²

Förutom en ny nivåplacering av de olika examina har man i den nya examensordningen infört begreppet huvudområde. Lärosätena äger själva rätten att definiera sina huvudområden och, i universitetens fall, forskarutbildningsämnena.

Med den nya nivåindelningen och begreppet huvudområde är det inte lika lätt som tidigare att tala om till exempel A-, B- eller C-nivå, grundkurs, fortsättningskurs och fördjupningskurs. Dessa begrepp är dock fortfarande ytterst levande inom akademien liksom bland experterna. De kan i nuläget knappast ersättas av andra väldefinierade begrepp som anger vad utbildningen omfattar, dess nivå och progressionen inom den. I den föreliggande rapporten använder Höskoleverket därför utbildningsanordnarnas och experternas termer.

Delrapport

Föreliggande rapport ger en nationell bild av utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi, och granskar kvaliteten på dessa. Under våren 2009 kompletteras rapporten med resultat från de utbildningar som genomgått fördjupad granskning. Den rapporten kommer endast att finnas tillgänglig på Höskoleverkets hemsida.

Uppdraget

Experterna för uppdraget utgjordes av filosofie doktor Göran Bäärnhielm, förste bibliotekarie vid Kungliga biblioteket (ordförande), lektor Paul John Frandsen, Köpenhamns universitet, och professor emeritus Johan Henrik Schreiner, Universitetet i Oslo. Sekretariatet utgjordes av projektansvariga Stella Annani och utredaren Peter Green.

2. Höskoleverkets rapportserie 2007:46 R och 2008:21 R.

Högskoleverkets reflektioner

Högskoleverket tackar experterna för ett gediget och väl utfört arbete. Rapporten har goda förutsättningar att utgöra såväl ett användbart redskap i lärosätenas kvalitetsarbete, som ett underlag för beslutsfattare. Den kommer även att kunna bistå studenter med information inför deras val av utbildning. Ämneshistoriken i antikens kultur och samhällsliv ger en intresseväckande och informativ ingång till fältet.

Några av de aspekter som experterna tar upp i sin rapport ser Högskoleverket anledning att särskilt lyfta fram och kommentera.

Antikens kultur och samhällsliv – ett brett bildningsämne

Expertgruppen redogör i rapporten för huvudområdets innehåll som i Sverige är bredare än i Norden och förmodligen än i hela övriga Europa. Dess bredd ger huvudområdet ett betydande värde som bildningsämne. Samtidigt finns det en viss risk att ämnesfördjupningen blir lidande på bekostnad av bredden. Det är också viktigt, menar experterna, att det finns en rimlig balans inom huvudområdet så att inte arkeologin, vars dominans påtalades redan i den förra utvärderingen, konkurrerar ut antikhistorien. Experterna är också oroad över att krav på förkunskaper i de klassiska språken tagits bort i den nya forskarutbildningen vid Uppsala universitet. Det finns skäl att befara att samma utveckling kommer att äga rum vid de övriga lärosätena, enligt experterna.

Högskoleverket uppmanar lärosätena att vara observanta på huvudområdets utveckling, inte minst för att tillgodose behovet av ämnesfördjupning.

Forskarutbildningen på undantag, även i egyptologi

Expertgruppen är oroad över utvecklingen inom utbildningen på forskarnivå både när det gäller återväxten av doktorander och resurserna för handledning. Detta gäller såväl antikens kultur och samhällsliv som egyptologin. I jämförelse med antalet aktiva doktorander vid tiden för den förra utvärderingen kan man konstatera att det har skett en kraftig minskning. Detta kan inverka menligt på möjligheterna att upprätthålla doktorandseminarier. Gruppen ifrågasätter också om antalet doktorander uppnår en kritisk massa vid de enskilda lärosätena. Vid flera av dessa ser handledningsresurserna ut att vara för knappa.

Högskoleverket är bekymrat över utvecklingen inom båda forskarutbildningsämnena. Resursanvändningen behöver ses över för att säkerställa att man når upp till en kritisk massa och att det finns tillräckliga handledningsresurser.

Mer nationell och internationell samverkan behövs

En sätt att råda bot på problemet med de små doktorandpopulationerna vore, menar experterna, att skapa en nationell eller en skandinavisk forskarskola som kunde rymma både antikens kultur och samhällsliv och egyptologin. Detta var något som framfördes redan i den förra utvärderingen av dåvarande bedö-margrupp. Det verkar dock inte som om det har skett något i denna riktning. Högskoleverket uppmanar lärosätena att öka samverkan och se över möjlig-heterna att starta en sådan nordisk forskarskola.

Institutionssammanslagningarnas effekt behöver utredas

Vid samtliga av de lärosäten som har ingått i granskningen ingår nu huvudom-rådet antikens kultur och samhällsliv i en gemensam institution med arkeo-logi. Inom antikens kultur och samhällsliv menar experterna att de inte kan uttala sig om effekten av institutionssammanslagningarna. Risken finns emel-lertid att arkeologins dominans, som expertgruppen ställer sig kritisk till, blir än större på bekostnad av antikämnet.

För egyptologins del anser experterna, i likhet med den förra utvärderingens bedö-margrupp, att huvudområdets placering vid Uppsala universitet, där man har två humanistiska fakulteter, är problematisk. Som det är nu är egyptologin inordnad i samma institution som arkeologi, antikens kultur och samhällsliv samt afrikansk och jämförande arkeologi. Då kunskaper i klassisk egyptiska och nyegyptiska utgör grunden för utbildning i egyptologi vore det önskvärt med en större närhet till de filologiskt inriktade huvudområdena inom huma-nistisk fakultet.

Högskoleverket är enigt med experterna i att det är viktigt att utreda effek-terna av institutionssammanslagningarna inte minst för att se hur de mindre huvudområdena står sig i sammanhanget.

Könsbalansen på utbildningarna är ojämn

Vid de flesta av utbildningarna är den kvinnliga dominansen tydlig både på lärarsidan och bland studenter och doktorander. Vid Stockholms universitet utmärker man sig. Där råder det en mycket bättre balans mellan manliga och kvinnliga studenter. Samtidigt är fyra av fem doktorander män. I Uppsala är det en relativt god balans i antikens kultur och samhällsliv när det gäller ande-len kvinnor och män i lärarkåren om man ser till både tillsvidareanställda och visstidsanställda lärare. Bland doktoranderna är könsfördelningen jämn.

Högskoleverket uppfattar att de könsmönster som finns inte är entydiga och uppmanar lärosätena att utarbeta strategier för att uppnå en jämnare könsfördelning.

EXPERTERNAS RAPPORT

Missiv

Till Höskoleverket

2009-02-9

Granskning av utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi

Höskoleverket har under 2008 granskat utbildningarna i huvudområdena antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi på grundnivå och avancerad nivå, samt forskarutbildningsämnena antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi på forskarnivå. Granskningen har resulterat i föreliggande rapport.

För granskningen utsågs tre experter:

Filosofie doktor Göran Bäärnhielm, förste bibliotekarie vid Kungliga biblioteket (ordförande)

Lektor Paul John Frandsen, Köpenhamns universitet

Professor emeritus Johan Henrik Schreiner, Universitetet i Oslo

Vi grundar vår granskning på den information vi fått från utbildningsanordnarnas självvärderingar med bilagor.

Härmed överlämnas vår rapport till Höskoleverket.

Göran Bäärnhielm

Paul John Frandsen

Johan Henrik Schreiner

Antikens kultur och samhällsliv – Ämneshistorik

Antikämnet är i Sverige, som påpekades vid förra utvärderingen, organiserat på ett annat sätt än i övriga Norden och för den delen än i övriga Europa, såvitt expertgruppen känner till. I Sverige omfattar det *både* den klassiska arkeologin och kulturhistorien *och* den rena antikhistorien, som annars vanligen ingår i ämnet historia. Det beror sannolikt på att en av ämnets grundare i Sverige, Martin P. Nilsson, professor i Lund 1909–39 och dominerande läroboksförfattare, praktiserade det av Friedrich Gottlieb Welcker 1824 lanserade ”totalitetsidealet”.³ Detta ger ämnet i Sverige en ansenlig bredd och ett betydande värde som bildningsämne.

Nedan följer en ämneshistorik i två delar. Den första redogör för det nära sambandet mellan filologin och historieforskningen om antiken. Den andra är en genomgång av utvecklingen inom arkeologin.

Filologi och antikens kultur

”Under de senaste decennierna har mycket forskning inom latinsk filologi och romersk historia ägnats åt att klarlägga betydelsen av vissa nyckelord i latinet, ord vilka anger moraliska och politiska värderingar, som är koncentrat av romersk livssyn och samhällsuppfattning. Det är ord som *libertas*, *dignitas*, *gloria*, *gratia*, *officium*, *auctoritas* etc. För den som vill förstå den klassiska latinska litteraturen och Roms historia under antiken är det nödvändigt att känna betydelsen av dessa ord och förstå deras moraliska och emotionella verkan på den tidens människor – de kan ge förklaringen till handlingar och händelser”.

Sålunda inleder Erik Wistrand sin artikel ”Auctoritas” i festskriften till Curt Weibull på hundraårsdagen 1986. Wistrand var professor i latin vid Göteborgs Universitet från 1956 till 1972, och Stig Y. Rudberg kallar honom med rätta ”en sällsynt kombination av språkman, litteraturhistoriker och historiker”⁴.

Filologins uppgift: att etablera texten som den en gång var

Filologins första uppgift är att etablera texten som den blev skriven på sin tid. Skriven av en särpräglad författare på papyrus, av en oskolad graffitiskrivare på en husvägg i Pompeji, av en stenhuggare som har huggit in en inskrift med sin mejsel, eller vem nu författaren må vara. Handskrifter, som har framställts

3. Om Martin P. Nilsson se Nancy Thomson de Grummond [ed.], *An Encyclopedia of the History of Classical Archaeology*, London, 1996, s. 807. Om ”totalitetsidealet” se samma verk s. 1121.

4. Uppgiften är hämtad från baksidestexten på E. Wistrands bok *Politik och litteratur i antikens rom*, 1978.

av flitiga munkar på medeltiden, är ofta oeniga om läsarten i den antika texten. Antika papyrustexter funna i Egyptens sand är ofta fragment med stora luckor, och det är ovanligt att viktiga inskrifter på sten är fullständigt bevarade. Även krukskärvor med inskrifter som utgör kvarlevor av ostracismen (landsförvisning genom omröstning) i demokratins Aten, och latinsk skrift på tunna träskivor funna i militärlägre Vindolanda vid Hadrianus mur i Nordengland, kräver filologisk insats innan texten kan etableras till nytta för språkforskaren, litteraturvetaren, religionshistorikern och så vidare. Och inte minst för historikern, som vi ska befatta oss med här.

Wistrands ämne *auctoritas* är något specifikt romerskt; enligt historikern Dio Cassius låter sig ordet inte översättas till grekiska. Ett nyckelställe för värderingen av Augustus kejsardöme är kapitel 34 i hans *Res Gestae*, där han förklarar att han efter år 27 f.Kr. överträffade alla andra i *auctoritas*, men bara hade samma *potestas* som andra medlemmar i de olika ämbetskollegier han tjänstgjorde i. Traditionellt sett var det senaten, samt enskilda välförtjänta och mogna senatorer som innehade en sådan *auctoritas* att deras råd följdes närmast automatiskt, utan att de innehade något ämbete med formell makt att befalla. Men redan 36 år gammal (eller ung) år 27 f.Kr. hade Augustus enligt sin egen utsago en sådan auktoritet – han hade då även som nittonårig yngling ställt upp en privat armé på egen bekostnad och befriat republiken från en partiklicks tyranni, som han uttrycker det så frimodigt i kapitel 1.

Annaler och monografier

I antikens historieskrivning skiljer vi mellan annaler och monografier. De ursprungliga romerska annalerna var sakliga listor med anteckningar om solförmörkelser, krig och annat som inträffade år för år. Monografierna behandlade ämnen som perserkrigen i den grekiska historien och Catilinas sammansvärjning på romersk mark. De tidigaste mest sakliga romerska annalerna har gått förlorade, liksom de tidigaste författarna som följde den annalistiska traditionen med historia år för år, men som under inflytande av hellenistisk historieskrivning skrev det vi kallar verklig historia. Den första av dessa var C. Fabius Pictor cirka år 200, men då han och hans efterföljare inte levde upp till de litterära krav som Cicero och andra senare skulle ställa, hade de ingen chans att bli bevarade. På Augustus tid skriver även Livius på traditionellt annalistiskt vis, år för år, men när ändå 35 av hans 142 böcker om Roms historia har bevarats till vår tid, är det för att han till form och innehåll levde upp till sin tids retoriska krav. Det finns en enormt omfattande modern litteratur om romersk historieskrivning, om de bevarade författarna, om de förlorade författare som var de bevarades källor, och om andra dunkla skepnader i skuggornas värld, endast kända från spridda fragment.

Romersk historieforskning – en konststart

En viktig man inom svensk forskning om tidig romersk historia och historiografi är Krister Hanell (1904–70), som var professor i Lund 1957–70. Hans bok

Das altrömische eponyme Amt från 1946 är en klassiker. I artikeln ”Zur Problematik der älteren römischen Geschichtsschreibung”, *Entretiens* (Fondation Hardt) 4, 1958 ville Hanell visa att Fabius Pictor använde Cn. Naevius epos *Bellum Poenicum* som källa. Diktaren deltog i första puniska kriget och skrev i opposition mot den bild den pro-kartagiske historikern Philinos från Akragas på Sicilien hade gett. Romersk historieskrivning hade alltså från första stund en klar tendens och ett visst drag av poesi.

Einar Löfstedt (1880–1955) var professor i latin i Lund 1913–45. Han sysslar inte som Hanell med den tidigaste historieskrivningen, men med Sallustius och i synnerhet Tacitus. Enligt honom (postumt i *Romare*, 1967, s. 118) var ”historieskrivningen i antiken och framför allt i Rom en konststart vid sidan av andra konstarter; dess mål var icke utan vidare sanningen, dess mål var att skapa konstverk, visserligen verk med historiskt stoff, men först och sist konstverk med teknikens och formens mästerskap”. Wistrand drar slutsatsen att ”i Rom rådde det i stort sett ingen tvekan om att historieskrivningen var en i första hand litterär verksamhet” (*Politik och litteratur i anticens Rom*, 2. uppl., 1978, s. 114).

Forskarna oeniga om källornas trovärdighet

Genom detta anslöt sig Löfstedt och Wistrand till ett vanligt synsätt som fick starka talesmän i T. P. Wiseman med boken *Clio's Cosmetics* från 1979 och A. J. Woodman med *Rhetoric in Classical Historiography* från 1988. Enligt Wiseman var romerska historiker på ett grundläggande sätt olika våra tiders både i fråga om form och innehåll. Stilen präglades av poesi och retorik, och innehållet utgjordes i hög grad av fri diktning. En av Woodmans poänger är att sanning var något annat för dem än för oss, och när romerska historiker i förordet förklarar att de vill berätta sanningen är det inte uppdiiktad historia, utan partiskhet de tar avstånd från. Sådant får naturligtvis inte stå oemotsagt och M. Crawford hävdar att Woodmans argument är ”based on a misconception of the nature of history” (*The Roman Republic*, 2. uppl. 1992, s. 220). Oenigheten handlar i synnerhet om tilltron till de förlorade annalförteckningarna och de förlorade annalistiska historikerna som var källor till Livius och hans samtida Dionysios från Halikarnassos, som skrev på grekiska. Stridsfrågan är hur solitt grundad den bild är, som vi utifrån dessa och andra bevarade författare, har skapat oss om republikens historia.

Thukydides samt Aristoteles och hans elever föregångare till våra dagars historieforskare

Löfstedt betonar olikheten mellan romarnas retoriska historieskrivning och vår moderna vetenskap, som bygger på kritisk källforskning och vill komma fram till det faktiska förloppet och sammanhangen. Under antiken finner vi enligt Löfstedt bara ansatser till något liknande, ”främst då hos Thukydides, men så långt som han gick på den strängt kausala empirismens väg, så långt har ingen annan man i forntiden haft geni eller självständighet nog att vandra”

(Romare, 1967, s. 118). Moses Finley var en dominerande gestalt inom antikens historia under decennierna efter andra världskriget. Han understryker ständigt den grundläggande olikheten mellan antiken och vår egen moderna civilisation, också när det gäller historieskrivningen. Men med sin "passion for accuracy to the field of history" var Thukydides "an exceedingly lonely figure in the history of ancient historical writing, for not one man after him, among either the Greek historians or the Roman, shared his passion ... Only among a few scientists, Aristotle and his disciples, for example, do we find anything comparable, and they never took history seriously" (*Aspects of Antiquity*, 1971, s. 52). Liknande saker får man ofta läsa, och respekten för Thukydides är så stor att när han felaktigt anger att inloppet mellan södra spetsen på ön Sfakteria och det peloponnesiska fastlandet bara är åtta-nio skepp i bredd (bok 4, kapitel 8), då rättar man texten till något som stämmer bättre, som till exempel "tjugo skepp". Men i synnerhet Woodman ger oss en annan Thukydides, en retorisk historiker och ganska kreativ när det gäller fakta.

Endast hos Aristoteles och hans elever finner Finley ett sanningsökande som liknar det hos Thukydides, utan att dessa sysselsatte sig med historia på allvar. På 1880-talet hittades i Egyptens sand en papyrus från cirka 200 e.Kr. med verket om atenarnas statsförfattning. Det är från 320-talet f.Kr., och skrivet av Aristoteles själv, eller kanske en elev. Papyrusen är välbevarad, men innehållet är underligt. En märkvärdighet är att Ephialtes reform av Areopagrådet i kapitel 25 först dateras till 462 f.Kr., och sedan heter det att han gjorde detta med hjälp av Themistokles – som hade blivit landsförvisad från Aten cirka åtta år tidigare. Något dylikt är lika ovärdigt en Aristoteles som upplysningen hos en Thukydides om avståndet mellan Sfakteria och fastlandet. Alltså rättar man texten, genom att stryka avsnittet 25,3-4 om Themistokles' medverkan och generöst tilldela det en "hedersplats i interpolationernas rad", såsom ett tillägg som gjordes under antiken – vem syndaren nu var, och med vilken illasinnad avsikt? Alternativet är att Aristoteles kombinerade en källa, som daterade reformen till 462 f.Kr., med en annan, som daterade den flera år tidigare. Med ett överraskande resultat.

Politiskt vinklade källor?

Det råder enighet om att Aristoteles källor var atthidografer, det vill säga atenska lokalhistoriker på 300-talet f.Kr. som bara finns bevarade i spridda fragment. De nedtecknade händelserna annalistiskt år för år. Aristoteles citerar ingen med namn och använde knappast Hellanikos, den tidigaste av dem, men säkert efterföljarna Androtion och Kleidemos. Om atthidografin råder det inte mindre oenighet än om Livius källor. Den store Felix Jacoby ger i sin epokgörande bok *Atthis* från 1949 en bild av denna historieskrivning som politisk, i den meningen att Androtion skrev från en moderat konservativ ståndpunkt, medan Kleidemos var mer demokrat, och den store mannen menade att det var honom (och endast honom) Aristoteles syftar på de gånger han hänvisar till 'demokraterna' (i pluralis). Jacoby tänker sig en politisk oenig-

het hos atthidograferna, inte kronologisk. Men troligen härrör dateringen av Ephialtes reform till 462 f.Kr från demokraten Kleidemos som sympatiserade med reformen. Androtion tyckte illa om både reformen och Themistokles, och gav en så tidig datering att Themistokles kunde bli Ephialtes medskyldige. En skarp ståndpunkt mot synen på atthidograferna som politiskt och kronologiskt oeniga intar särskilt Philip Harding år 2008 med boken *The Story of Athens*. Men för att få till detta måste han nödvändigtvis rätta i de bevarade texterna. Aristoteles säger i kapitel 22, kanske med Kleidemos som källa, att ostracismen som institution inrättades av Kleisthenes, det vill säga år 507 f.Kr., medan lexikografen Harpokration upplyser om att den enligt Androtion inte inrättades förrän den första ostracismen ägde rum 488/7 f.Kr. Harding vill inte veta av någon dylik oenighet och påstår att Harpokration (som i motsats till Harding har läst sin Androtion) ”has garbled his sources” (s. 100).

Det är filologens uppgift att finna fel i traderingen av texten och att etablera den så som författaren en gång skrev den. Detta har gjorts upprepade gånger med tur och skarpsinne i den klassiska filologins långa och ärorika historia. Men ibland får nog iveren att få texten att säga det man önskar överhanden.

Översikt av den klassiska arkeologins historia⁵

Arkeologin är en föremålsvetenskap. Dess material är de antika kulturlämningarna, som är bevarade över och under markytan eller endast i litteraturen.

Eftervärldens intresse gällde tidigast inskrifter i deras egenskap av historiska dokument. Alltsedan renässansen har i stället den sköna konsten stått i centrum. Den klassiska arkeologin och antikhistorien kunde vittna om den europeiska identiteten och den västerländska civilisationen som ett uttryck för det bästa hos människan.

Först mot slutet av 1800-talet och ett stycke in på 1900-talet har intresset vaknat för mera anspråkslösa kulturprodukter och för kulturhistorien i vidare mening, för vardagsliv och ekonomi.

På senaste tid har den tekniska utvecklingen inom den förhistoriska arkeologin möjliggjort återfinnandet och bevarandet av kulturlämningar av det mest förgängliga slag som sädeskorn och andra växtdelar, textilier, djurben och DNA-spår, och det har även den historiska arkeologin tillgodogjort sig. Bilden av människan har breddats från kulturvarelse till ekonomisk aktör till biologisk varelse.

5. Översikten bygger i huvudsak på följande verk:
Andreas Rump, *Archäologie. 1. Einleitung, historischer überblick*. Berlin, 1953
Ian Morris, ”Classical Archaeology”, i: John Bintliff [ed.], *A Companion to Archaeology*, Oxford, 2004, s. 253–271.
The Oxford Companion to Archaeology, Oxford, 1996, s. 280–305 med olika stycken om ”History of Archaeology” där samme Ian Morris har skrivit styckena om ”Classical Archaeology”.
Nancy Thomson de Grummond [ed.], *An Encyclopedia of the History of Classical Archaeology*, 2 vol., Westport, London, 1996.

Redan antiken ställde historiska frågor till monumenten. Herodotos ger dateringar för byggnader i Efesos, Delfi och Aten, Thukydidens använder gravfynd från Delos, framkomna vid rituellt rening av ön, som belägg för historiska slutsatser om existensen av en förgrekisk befolkning på de kykladiska öarna. Den romerske arkitekten Vitruvius förser sin handbok med historiska notiser, Plinius den äldres *Naturalhistoria* innehåller en konsthistoria, indelad efter konstverkens material. Resenären Pausanias' berättelser visar hur många konstverk det ändå fanns kvar i Grekland på 160-talet e.Kr. efter alla krig och plundringar. Roms väldiga bestånd av konstverk skildras i förteckningar från 300-talet. Ännu på 500-talet sörjer östgotiske kungens förvaltningschef Casiodorus för bevarandet av konstverken, som nu kallas för "antikviteter".

Medeltiden återanvänder och omtolkar monumenten. Tempel och badhus blir kyrkor. Agrippina den äldres askurna ur Augustusmausoleet fungerar som staden Roms standardskäppa för spannmål. Marcus Aurelius' ryttarstaty tolkas som Konstantin, den skönlockige Törnuddragaren som Absalom, Davids-sonen som gjorde uppror, fastnade med håret i ett träd och dödades.

Renässanshumanisterna var inte så konstintresserade, men konstnärer började studera och avbilda de antika monumenten, försökte skydda dem, inspirerade furstarna till anläggandet av antiksamlingar. I Rom gjordes fynd av skulpturer: Apollo Belvedere, Afrodite från Knidos, Laokoongruppen, och av målningar, *grotesche*, i Neros Gyllene hus. Detta jämte stadens ruiner dokumenterades i konstnärers skissböcker, främst av Marten van Heemskerck 1532–1536.

Barocken 1550–1750

Motreformationen medförde sedesstränghet, nu anlades fikonlöv där så behövdes, men utgrävningar fortsatte på Palatinen och i Caracallas termer, mängder av fynd strömmar till att katalogisera och komplettera, tolka och förklara. Furstliga samlare tillkommer som Rudolf II i Wien och drottning Christina i Rom, vidare upprättas stora samlingar som Medici, Ludovisi, Borghese, Colonna, Doria-Pamphili, Torlonia, Chigi.

Antikvetenskapliga resor hade gjorts redan 1435–1448 av köpmannen Kyriacus från Ancona som besöker Levanten med Strabo i fickan, identifierar platser, ritar av inskrifter och reliefer, bland annat Parthenon. 1555–1562 är diplomaten Ghislain de Busbecq stationerad i Turkiet och upptäcker *Monumentum Ancyranum* med Augustus självbiografi. Aten besöks på 1670-talet av flera resenärer bland annat Jacques Spon från Lyon som först använder termen *archeologia* 1685, och av den flamländske målaren Jacques Carrey som ritade av Akropolis 1674, kort tid innan Parthenon sprängs 1687.

Klassicismen 1750–1820

Under 1700-talet ökar intresset för Grekland, varifrån fynd kommer till Venedig genom dess levantinska förbindelser. Epokgörande är de uppmätningar och ritningar av monumenten i Aten som gjordes 1751–1754 av målaren James

Stuart och arkitekten Nicholas Revett och gavs ut genom *Society of Dilletanti* i London i gravyrverket *Antiquities of Athens* 1762–1794. Bland resenärerna var Jakob Jonas Björnståhl, professor i orientaliska språk och grekiska i Lund. Han skickades av Gustav III till Turkiet och Grekland, där han bland annat kopierade inskrifter och handskrifter, men avled 1779 i Saloniki.

Universitetsundervisning i arkeologi påbörjas i Leipzig 1734, i Göttingen 1763, men den antika konstvetenskapens grundläggare är Johann Joachim Winckelmann (1717–1768). Som slottsbibliotekarie nära Dresden blev han inspirerad av de konstintresserade kretsarna i denna stad och skrev 1755 *Gedanken über die Nachahmung der Griechischen Werke*, där han talar om den *edle Einfalt und stille Grösse* som han ansåg kännetecknade den grekiska konsten. Han kom till Rom samma år och blev påvlig ”överantikvarie” för Rom med omnejd. Han är den förste som betraktar konsten historiskt och skiljer ut olika stilperioder efter förebild av Joseph Justus Scaligers periodindelning 1561 för den grekiska poesin.

Under 1700-talet tillkommer de första offentliga museerna i Rom i Vatikanen och på Kapitolium, i London med British Museum 1759, i Tyskland med furstliga samlingar i München, Berlin-Sanssouci, Dresden, Mannheim, i Spanien med Pradomuseet i Madrid 1785, i Stockholm med Gustav III:s antiksamling 1784, i Ryssland med Eremitaget 1779. I slutet av 1700-talet börjar också antikviteter utvandring från Italien genom försäljningar och krigsbyten under Napoleonkrigen. Nu tillkommer *Musée Napoléon*, senare Louvren, som genom sin rikedom och tillgänglighet blev en förebild för all framtida museiverksamhet.

Medelhavsvärldens östliga utkant drogs in i intressesfären genom James Dawkins och Robert Woods resor till Palmyra och Baalbek, som publicerades 1753 respektive 1757, och franska Egyptenexpeditionen 1797–1801 som resulterade i den väldiga *Description de l’Égypte* 1809–1826.

Grunden läggs för den kommande utvecklingen 1820–1870

Under perioden 1820–1870 läggs grunden för den kommande utvecklingen. Det tyska *Instituto di corrispondenza archeologica* grundas 1829 i Rom och blir riktningsgivande för framtiden. Friedrich Gottlieb Welcker lanserade 1824 Homerosfilologen Friedrich August Wolfs ”totalitetsideal”, det vill säga övertygelsen att litterära källor inte ensamma kan ge en fullständig rekonstruktion av antiken, utan att alla materiella lämningar, arkeologi, arkitektur, epigrafik, numismatik, måste utnyttjas. Denna övertygelse segrade hos filologerna och säkerställde den nya arkeologiska disciplinens godkännande i universitetsvärlden. Arkeologins födelse dateras ibland till 1859, året för utgivningen av Darwins *Arternas ursprung*, då Bibelns kronologi, som ger människosläktet en ålder av 6000 år, föll samman. Först genom upptäckterna under första hälften av 1800-talet blev det möjligt att skilja mellan arkaisk och arkaiserande stil, mellan grekiskt och etruskiskt. Man måste stödja sig på originalskulptur från grekisk mark. Bestämning av grekiska förlagor till de romerska kopiorna

skedde genom studier i de antika författarnas texter om konstverk eller genom stilanalys.

De stora utgrävningarnas tid 1870–1914

På 1850–1870-talen får arkeologin ett nytt ansikte genom ökade ekonomiska resurser, nya former av nationalism och nya idéer i vetenskapen.

I Egypten och Orienten har skriftsystemen tolkats. I Nordeuropa grävs förhistoria, vilket riktar intresset mot det äldsta Grekland. Alexander Conze trodde 1870 att den grekiska konstens begynnelse låg i den geometriska keramikens. Men detta fick omvärderas efter Schliemanns grävningar i Troja 1870 och Mykene 1875.

I det 1861 enade Italien stoppas utländska utgrävningar, men Pompeji får ett uppsving under 1860-talet med Giuseppe Fiorelli som grävde systematiskt, införde metoden att gjuta gips i håligheter efter de omkomna, dokumenterade och lämnade fynden in situ så de kunde tjäna som kulturhistoriska åskådningsobjekt. August Mau arbetade 1879–1909 med det pompejanska väggmaleriet där han bringade ordning genom de fyra måleristilarna.

Grekland är mera tillmötesgående; här inrättas utländska skolor: franska 1846, tyska 1874, amerikanska 1881, brittiska 1886, österrikiska 1898, italienska 1909, alla med egna tidskrifter och egna grävningsprojekt, vanligen i någon stor helgedom. Schliemanns framgångar möjliggjorde för Ernst Curtius att få medel till utgrävningar i Olympia 1875. Han överträffade Schliemann vetenskapligt och blev förebild för de ”stora grävningarna” som nu blev vanliga i Grekland och publicerades i monografier för de olika fyndgrupperna.

I de romerska provinserna undersöktes Baalbek i Syrien, Timgad, Lambasis, Caesarea (Cherchel) i Nordafrika, Merida och Numantia i Spanien, platser vid Hadrianusmuren i England, Vindonissa i Schweiz, romersk-germanska *limes* i Tyskland, Carnuntum i Österrike och Tropaeum Traiani i Rumänien.

Utländska arkeologiska forskningsinstitut inrättas även i Rom. Det internationella institutet från 1829 blir tyskt 1871, dessutom tillkommer ett franskt institut 1873, ett amerikanskt 1894, ett brittiskt 1901.

Fyndmängderna ökar betydligt. Flera och större museer grundas. Illegal utförelse fortsätter trots lagstiftning. Privatsamlingar uppstår: *Ny Carlsberg Glyptothek* i Köpenhamn 1897, *Museum of Fine Arts* i Boston och *Metropolitan Museum* i New York, 1870. Museisamlingar katalogiseras. Åtskilliga forskningsresor genomförs. Arkeologiska tidskrifter ökar i antal. Materialpublikationer utarbetas, liksom bearbetningar och historiska sammanfattningar över den antika konsten. Arkeologin upplevde ett väldigt språng under dessa båda generationer. 1885–1891 påträffas på Akropolis en mängd välbevarade arkaiska statyer med bevarad polykromi, som grävts ned efter perserkriget. De var okända för de antika författarna och tillsammans med arkaiska fynd i Delfi, Delos och Boiotien leder de till en omvärdering av den arkaiska konsten.

1914–1950

Den klassiska arkeologins ramar förändrades föga under tiden fram till 1950. Den grekiska var mera prestigefylld och diletterantisk än den romerska, som dominerades av professionella akademiker och museiarkeologer. Båda var mera anknutna till den klassiska filologin än till förhistorien och antropologin. Fram till 1940-talet medförde detta högre status, men inte därefter.

Forskningsprogrammen ändrades föga. Konsthistorien var fortsatt i fokus med inriktning på föremål som var uttryck för ”den klassiska andan”. Stora fyndrika grävningar som krävde decenniars efterarbete av stora forskarlag var det vanliga.

Till denna period hör de internationellt mest kända svenska arkeologerna. Martin P. Nilsson (1874–1967), ansedd som Skandinaviens störste klassiker, anhängare av Welckers totalitetsideal, skapade det vetenskapliga studiet av den grekiska religionen, men misstrodde teorier och abstrakt tänkande. Axel W. Persson (1888–1951) drev flera grävningsprojekt i Grekland och Turkiet som har fått efterföljare. Axel Boethius (1889–1969), specialist i romersk topografi och arkitektur, Svenska Rominstitutets förste föreståndare 1925, spelade en liknande roll för den svenska arkeologin i Italien. Einar Gjerstad (1897–1988) driver en utgrävning på Cypern 1927–1931 och gör uppmärksammade och omdiskuterade insatser i fråga om Roms äldsta historia. Den mångsidige Gösta Säflund (1903–2004) gör sina första insatser på 1930-talet med terramarakulturen och Roms republikanska stadsmurar, men övergår efter kriget till den grekiska konsten, bland annat Belvedere-torson och Sperlongafyndet.

En huvudtendens är professionaliseringen. De antikvariska myndigheterna i både Italien och Grekland växte snabbt, nya lagar tillkom, kontrollen blev starkare. Det medförde ökad kvalitet i fältarbetet, stratigrafisk grävning och noggrann övervakning av fynden. Utgrävningsplatserna omfattade vanligen flera perioder vilket gjorde dokumentationen mycket komplex. Men få klassiker visade intresse för fyndmaterial som ben eller sädeskorn, eller för sociala och ekonomiska frågor.

De amerikanska grävningarna på Agora i Aten sedan 1931 är typiska för denna period. Den grekiska regeringen var mera ambivalent till det klassiska kulturarvet än den italienska, som behöll kontrollen. Amerikanska skolan rev 365 byggnader i stadens centrum och fraktade bort 250 000 ton jord från grävningssytan som var 250 meter i kvadrat. Utgrävningarna visade föga intresse för efter-romerska fynd utan koncentrerade sig på den klassiska tiden 480–323 f.Kr. De uppnådde en dittills aldrig skådad professionalism och fick fram väldiga mängder fynd, som har hållit forskare sysselsatta sedan dess. Den grekiska keramikens relativa kronologi bekräftades, och de talrika inskrifterna har på ett bestående sätt förändrat vår förståelse av grekisk politisk och ekonomisk historia.

Den andra huvudtendensen är systematiseringen av den arkeologiska kunskapen. Redan på 1800-talet hade arkeologer sammanställt kompletta *corpora* av olika fyndkategorier, i första hand latinska och grekiska inskrifter, och

identifierat och daterat kategorier av konstverk, till exempel Maus studier av pompejanskt väggmålari. På 1900-talet utsträcktes detta till lägre konstgenrer som målad keramik och romerska lampor. Projektet *Corpus vasorum antiquorum* inleds 1922.

John Beazleys kataloger från 1910–1960-talen över attisk svart- och rödfigurig keramik, där han studerar tiotusentals vaser och attribuerar dem till konstnärer, skolor och stilar, tycks bygga på Giovanni Morellis (1816–1891) metod för renässansmåleriet, där han identifierar konstnärer genom oansenliga och omedvetna diagnostiska detaljer som deras sätt att återge hår, öron, naglar, blommor. Beazleys gärning blev tongivande för den icke fältarbetande klassiska arkeologen.

Den tredje huvudtendensen var utvecklingen av den egeiska förhistorien, som började med Schliemann 1870 men fortsatte under 1900-talet då ett stort antal förhistoriska grävningar utfördes. De periodiseringar av keramiken som gjordes, bland annat av Arne Furumark, håller än idag, och kan ges en absolut datering genom synkronismer med Egypten.

De huvudsakliga förklaringsmodellerna var invasion och diffusion. I Italien likställdes variationer i gravskick med olika raser som utvecklades till patricier och plebejer. I Grekland gällde intresset de indoeuropeiska grekernas ”ankomst” och bortträngande av urbefolkningen. Dessa synsätt har fallit ur bruk sedan 1945, men den egeiska förhistorien är fortfarande den kanal genom vilken nya idéer och metoder kommer in i den klassiska arkeologin.

Av tekniska landvinningar under perioden kan nämnas dendrokronologin (årsringsdatering av trävirke) utvecklad i USA på 1920-talet. Vidare undervattensarkeologins begynnelse med Antikythera-fyndet 1901.

Efter 1950

Mål och metoder ändrades föga till en början; de stora grävningarna fortsatte efter kriget och den traditionella grävningstekniken dominerar ännu in på 1990-talet. Men tekniska metoder utvecklas i stor omfattning: Lericis geofysiska prospekteringar i Etrurien på 1960-talet, kol-14-dateringen, datorer, fjärranalys, laserskanning. Undervattensarkeologin utvecklas ytterligare med Jacques-Yves Cousteaus vattenlunga 1952 och fjärrstyrda undervattensfarkoster med vilka vrak utforskas vid Sicilien 1989.

I teoretiskt hänseende händer åtskilligt inom den förhistoriska arkeologin. På 1960-talet kommer den ”nya” eller processuella arkeologin som lägger tonvikt på ekologi och demografi, vetenskapliga teoretiska modeller och kvantitativa tester. På 1980-talet uppträder i reaktion häremot den ”postprocessuella” eller ”tolkande” arkeologin som lägger tonvikt på individen, på makt och ideologi, och betraktar den kulturhistoriska arkeologin som nykolonialistisk.

Sedan 1960-talet och särskilt sedan 1973 har kostnadsnivån ökat betydligt och gjort de stora grävningarna ogenomförbara. I stället görs fältinventeringar och mindre grävningar, vilket innebär det första stora skiftet i forskningsstrategi sedan 1870-talet. Det medför färre fynd av konstverk i klassisk anda

och mera av ekonomiska och sociala frågeställningar. Arkeologer med denna inriktning har ökat i antal sedan 1970-talet. Inte heller konsten är längre en fristad för den traditionella forskningen. "Parisskolan" introducerade strukturalismen i studiet av grekiska vaser på 1980-talet, och poststrukturalister i Cambridge, Oxford och Paris finner den klassiska konsten mycket fruktbar.

De kunskapsteoretiska frågor som processualisterna och postprocessualisterna väckte på 1960- och 1980-talen har bara i ringa omfattning haft något inflytande på den klassiska arkeologin, med undantag för den egeiska förhistorien, där Colin Renfrew har påvisat värdet av systemteori och ny-evolutionära tolkningsramar för att förstå uppkomsten av palatskulturen.

Förändringen i fältarbetet har ägt rum i både Grekland och Rom. I Italien gjorde John Ward-Perkins en inventering i Etrurien 1950–1974 som fullkomligt förändrade vår förståelse av ekonomiska processer. Den framlockade ett antal intensivinventeringar i de forna romerska provinserna. På 1960- och 1970-talen skiftade många romerska arkeologer sitt intresse från städer till landsbygdsplatser. Några av de villor som grävdes ut, till exempel Francoline och Settefinestre i Italien och Fishbourne i England, levererade konstverk som tidigare, men gav också en ny bild av livet på landet. Settefinestre i synnerhet har varit viktig i debatter om marxistiska modeller för romersk ekonomisk historia. Slutligen har det skett en förskjutning av intresset bort från senrepubliken och kejsartiden till den tidiga statsbildningen på 700–500-talen f.Kr. Gravfältsarkeologi och utvecklingsmodeller från den processuella teorin har blivit allt viktigare i denna rörelse.

De flesta klassiska arkeologer fortsätter att mest vara intresserade av konsthistoria, men fältet har ändrats dramatiskt sedan 1960-talet. Alltsedan 1700-talet har humanisterna tagit som sin uppgift att slå fast och förklara den västerländska kulturens överlägsenhet. De klassiska ämnena har stått i centrum för detta genom sin analys av den romerska och i synnerhet den grekiska civilisationen, som har ansetts vara kärnan i den europeiska identiteten. Men alltsedan 1960-talet har en ökande andel humanister förkastat detta tänkande.

När nu huvuduppgiften inte längre är att förklara den europeiska identiteten, har den klassiska arkeologin i sin ursprungliga skepnad förlorat sitt syfte. Det har dels medfört lägre akademisk status, dels att utövarna söker efter nya motiv för sin verksamhet. Fältet kombinerar nu en väldig mängd data med en extremt sökande attityd. Det är oklart om den traditionella konsthistorien kommer att fortsätta dominera, eller om fältet kommer att röra sig mot en mera antropologisk arkeologi och mot kulturhistoria, så att den klassiska arkeologin blir del av en bredare historisk arkeologi för komplexa samhällen.

Den nationella bilden

Huvudområdets innehåll

Att antikens kultur och samhällsliv i Sverige har en ansevärd bredd ger ämnet ett betydande värde som bildningsämne. Samtidigt kan detta innebära vissa svårigheter för studenterna att tillägna sig stoffet med rimliga anspråk på ämnesmässig fördjupning.

Antikhistoriens ställning inom ämnet förblir ett problem. Vid förra utvärderingen påpekades att ”svensk antikforskning har en stark arkeologisk tradition” vilket medför ”en klar övervikt av arkeologiskt präglade delar av ämnet”. Den nu vid alla lärosäten genomförda sammanslagningen av institutionerna med arkeologin innebär att antikhistoria hamnar i en än mer utsatt position.

Även i den nuvarande expertgruppen är den dominerande meningen att det är för mycket arkeologi i ämnet, i varje fall i relation till ämnets engelska beteckning *Classical archaeology and ancient history*, som förespeglar lika vikt för ämnets båda grenar. Det kan diskuteras om detta verkligen är fallet på grundnivån, men att de högre nivåerna och forskningen domineras av arkeologi och annan föremålskunskap råder det knappast något tvivel om.

Mot bakgrund av ovan förda resonemang om arkeologins dominans kan det synas motsägelsefullt att förorda obligatorisk grävningspraktik, men detta rekommenderades vid den förra utvärderingen, och två av de tre nuvarande experterna framför samma rekommendation. Experterna menar att det skulle vara otänkbart att en nordisk arkeolog skulle kunna få ut sin examen utan att ha lämplig gräverfarenhet, och därmed bör samma krav gälla vid en examen i antikens kultur och samhällsliv. Organisation och finansiering måste utredas närmare. En möjlighet är att studenter i antikens kultur och samhällsliv får delta i de seminariegrävningar som anordnas inom nordisk arkeologi. Detta kan ge ett slags minimum av gräverfarenhet.

De klassiska språkens ställning inom antikens kultur och samhällsliv är ett sorgebarn och är egentligen ett allvarigare symptom på arkeologins dominans än den svaga ställningen för antikhistorien, som dock finns med i grundkurserna. Möjligt är att sammanslagningen med arkeologin förvärrar språkens trängda läge. Särskilt oroande är att kraven på förkunskaper i klassiska språk har slopats i den nya forskarutbildningen vid Uppsala universitet. Man kan befara att detsamma sker vid övriga universitet. Det innebär i så fall att Welckers och Martin P. Nilssons ”totalitetsideal” slutligen överges⁶. Bachelor-programmet i Oslo (se nedan), där den institutionella strukturen är densamma, visar dock att problemet går att övervinna.

6. Om Martin P. Nilsson se Nancy Thomson de Grummond [ed.], *An Encyclopedia of the History of Classical Archaeology*, London, 1996, s. 807. Om ”totalitetsidealet” se samma verk s. 1121.

På grundnivån behöver det nu tydliggöras i kursplanerna att de källkritiska övningar som ingår får bedrivas utifrån översättningar och inte innebär textkritik i den mening termen har i den klassiska språkvetenskapen.

Denna språkliga brist blir än mer problematisk på den avancerade nivån. Det ser inte riktigt bra ut när det i en magisteruppsats citeras antika källtexter på engelska.

Bolognamodellen

Bolognamodellen är endast delvis införd inom de granskade utbildningarna på grundnivån och på den avancerade nivån, och inte alls på forskarnivå. Alla lärosäten har infört ECTS-poäng på kurserna, men bara Stockholms universitet har infört en sjugradig betygsskala. Expertgruppen anser att den sjugradiga skalan med fördel kan användas även på de andra lärosätena.

Kurser på avancerad nivå finns vid alla lärosäten. Masterprogram omtalas i självvärderingen endast vid universiteten i Uppsala och Stockholm, och enligt Lunds universitets webbplats startar ett masterprogram hösten 2009.

Som bekant följer Sverige inte Bolognamodellen när det gäller utbildningen på forskarnivå. Man har valt att behålla modellen med fyraårig utbildning istället för att införa en forskarutbildning om tre år som är det gängse inom de länder som anpassat sina utbildningar efter Bologna.

Expertgruppen noterar att det finns stora skillnader mellan de nordiska länderna i fråga om hur man väljer att implementera Bolognakraven. Det är beklagligt om studentmobiliteten försvåras på grund av Sveriges bristande Bolognaanpassning.

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Utbildningens uppläggning

Undervisningen på grundnivån är vid de flesta lärosäten upplagd så att den första terminen ger en översikt över historien och kulturhistorien från bronsåldern till senantiken, medan andra terminen ger en breddning och fördjupning över hela fältet innefattande en mindre uppsats, och den tredje terminens kurs ger en fördjupning och specialisering innefattande en större uppsats. Lunds universitet skiljer ut sig genom att där finns en introduktionskurs gemensam för huvudområdet arkeologi och antikens historia, vilket förskjuter studierna i antikens kultur och samhällsliv en termin framåt⁷.

De två experterna från Norge och Danmark önskar se mer koncentration och fokusering på de perioder som är centrala i arvet från antiken, det vill säga det klassiska Grekland (500–300 f.Kr.) och latinets guld- och silverålder (80 f.Kr.–138 e.Kr.). Det skulle i princip vara möjligt att genomföra en sådan omläggning av första terminens kurs, men det skulle medföra att breddningen i tid måste ske under andra terminens kurs. Fortsatta högre studier i huvud-

7. Granskningen av utbildningen i antikens kultur och samhällsliv vid Lunds universitet redovisas i rapporten *Granskning av utbildningarna inom arkeologi*, men kommenteras även i detta avsnitt för att ge en helhetsbild av antikämnet.

området kan knappast undvara ett underlag med den fulla kronologiska bredden.

Vid förra utvärderingen fanns inget utbildningsprogram för grundnivån där antikens kultur och samhällsliv ingick som obligatoriskt ämne. I Uppsala finns nu ett kandidatprogram i kulturentreprenörskap där antikens kultur och samhällsliv kan tas med som huvudämne, och där det också ingår kurser i småföretagande, projektplanering och strategisk kommunikation. Detta är, enligt expertgruppen, att betrakta som ett gott exempel.

Som jämförelse kan nämnas att det vid universitetet i Oslo finns ett bachelor-program *Antikk kultur og klassisk tradisjon* om 180 högskolepoäng (<http://www.uio.no/studier/program/antikk/>), där orienteringskurser och projekt i antikens kultur kombineras med introduktionskurser i de klassiska språken och med fördjupningskurser inom olika humanistiska ämnen med inriktning på antiken. En sådan examen med arkeologisk inriktning kan innehålla 70 högskolepoäng i ämnen anknutna till antikens kultur och samhällsliv, 40 högskolepoäng i annan arkeologi och 20 högskolepoäng i något av de klassiska språken samt 50 högskolepoäng fritt valda ämnen. Det innebär ett något mindre djup än en svensk kandidatexamen, som innehåller 90 högskolepoäng i huvudområdet, men en större bredd. Det är ett upplägg som gärna rekommenderas till prövning, i modifierad form, även för svenskt vidkommande, inte minst som ett sätt att återskapa sambandet med de klassiska språken.

Även andra komponenter i detta program kan förtjäna att tas till förebild. Bland fördjupningskurserna finns litteraturvetenskap, filosofi, historia, idéhistoria, konsthistoria, religionshistoria och teatervetenskap, alla med 30 högskolepoäng kurser i antikämnen, av vilka några ges vid de norska instituten i Rom och Aten. Inrättandet av liknande kurser kan rekommenderas även för svenskt vidkommande. Möjligheterna är stora att de skulle kunna locka studenter. Kunskaper i sådant som demokrati, slaveri, det romerska politiska systemet, antik imperialism och kriget som fenomen kan nog tänkas bli mera efterfrågade i "storsamhället" än den mera forskningstillvända antropologiskt inriktade arkeologin⁸.

Helt annorlunda är situationen i Danmark, där en bachelor of arts (BA) i klassisk arkeologi omfattar 180 högskolepoäng det vill säga sex terminers studier. Av dessa består 135 högskolepoäng av studier i själva ämnet medan 45 högskolepoäng används för till exempel stödämnen eller praktik. Om man inte har läst grekiska eller latin i skolan får man ta kurser i bägge språken motsvarande ett års studier sammanlagt.

8. Det finns också ett likabenenämnt masterprogram (<http://www.uio.no/studier/program/antikk-master/>) men det är helt inriktat på språk och litteratur. Masterprogrammet i arkeologi (<http://www.uio.no/studier/program/akk-master/arkeologi/>) är dock öppet även för den klassiska arkeologin och erbjuder kurser om 10 högskolepoäng i antikämnen. Tillträdeskravet är bachelorexamen med 80 högskolepoäng i arkeologi, till exempel den ovan nämnda examen med totalt 70 högskolepoäng i antikämnen.

Kurs- och examensmål

Kurserna har av expertgruppen i stor utsträckning kritiserats för att vara alltför omfattande. I själva verket överträffar de nog sällan det antal sidor som är brukligt i Sverige. Men i Danmark och Norge är kurserna i regel mindre omfattande, och litteraturmängden omfattar 70–150 sidor per högskolepoäng.

Expertgruppen uppfattar ambitionsnivån vid de olika lärosätena som mycket hög både på grundnivå och på avancerad nivå. Gruppen rekommenderar att man formulerar kursmål och kursplaner på ett mer realistiskt vis. Kursvärderingar bör användas i högre grad när man formulerar utbildningsmål och kursplaner för att ta hänsyn till studenternas förmåga att hämta in kunskaper från kurserna.

Man måste tilltro studenterna förmåga att läsa selektivt, men kurslistorna måste förses med ordentliga läsanvisningar, tydliga uppgifter om vad den studerande förväntas lära in noggrant, mindre noggrant eller översiktligt.

Kurslitteraturen domineras av engelska språket, förutom de fåtaliga verk på svenska som finns att tillgå. Det finns emellertid en hel del utmärkt litteratur på danska och norska som också skulle kunna komma i fråga.

Kritik har också riktats från expertgruppen mot orealistiskt uppskrivade formuleringar om ”kritisk bearbetning av källmaterial” redan på grundnivån. Det måste dock konstateras att det i den svenska universitetsvärlden nu är regel att ett kritiskt vetenskapligt förhållningssätt introduceras redan på nybörjarkurserna. Det är värdefullt att man skriver många uppsatser och *papers* på grundnivå och avancerad nivå.

I fråga om utbildningens samhällsrelevans är expertgruppen optimistiskt övertygad om att all god forskning är nyttig för samhället, oavsett området, både ur bildningssynpunkt och i syfte att utveckla den vetenskapliga skollningen.

Brister i studievägledningen

De svenska universiteten erbjuder ett överflöd av kurser, vanligen mycket väl beskrivna. Men det saknas en klar och tydlig framställning av hur dessa kurser hänger ihop och kan kombineras. I synnerhet saknas det klara anvisningar för vilka kurser och kurskombinationer man bör välja, om man vill lämna universitetet som kandidat, magister eller master i antikens kultur och samhällsliv⁹.

Vid flera av de granskade utbildningarna har man inte seriöst tänkt över i vilken utsträckning och på vilket sätt man kan låta studieprogrammen tillgodose behoven hos de studenter som inte kommer att ägna sig yrkesmässigt åt antikens kultur och samhällsliv, när de en gång lämnar universitetet. Det kan gälla 30-högskolepoängskurser på den avancerade nivån, praktikperioder,

9. Oslo universitets beskrivningar av det ovannämnda bachelorprogrammet kan tjäna som förebild.

kurser i arkivkunskap m.m. Ett exempel på vad som finns är det ovannämnda kandidatprogrammet i kulturentreprenörskap vid Uppsala universitet.

Utbildning på forskarnivå

Antalet aktiva doktorander har minskat kraftigt sedan den förra utvärderingen. År 2001 hade Göteborgs universitet 23 aktiva doktorander i ämnet antikens kultur och samhällsliv mot 4 stycken år 2007. Stockholms universitet har under samma period gått från 10 aktiva doktorander till 5 och vid Uppsala universitet har siffran minskat från 11 till 4¹⁰.

Minskningen av antalet doktorander riskerar att utarma seminarieverksamheten inom forskarutbildningsämnet vid de enskilda lärosätena. Det finns även anledning att ifrågasätta om antalet doktorander i antikens kultur och samhällsliv uppnår en kritisk massa vid de enskilda lärosätena, så att man kan säga att forskningsmiljön är tillräckligt stor. Med tanke på den begränsade antagningen av doktorander måste man befara att forskningsmiljöerna är eller kommer att bli för små. De sammanslagna arkeologiska institutionerna kan erbjuda en kreativ miljö så länge det finns gemensamma frågeställningar, men i de rent ämnesspecifika frågorna kan forskarens ensamhet bli kännbar nog.

Forskningsmiljöernas påtagliga bräcklighet gör att frågan om en nationell eller internationell, i första hand en skandinavisk, forskarskola har blivit ännu mera aktuell än tidigare. En sådan skulle kunna underlätta rörligheten mellan de olika institutionerna i Sverige och i hela Skandinavien. Expertgruppen ser många värdefulla synergieffekter med en sådan forskarskola, inte minst ur ett resursperspektiv. Detta kan också leda fram till en förstärkning av de transnationella nätverken inom fältet. Expertgruppen anser även att ämnet egyptologi kan ingå i en sådan nordisk forskarskola. Det finns i dag ett visst studentutbyte inom ramen för programmen Nordplus och Erasmus. Ett konkret förslag till en forskarskola bör formuleras och utredas med avseende på finansiering, lokalisering och organisation.

Lärrresurser och akademisk miljö

Situationen när det gäller lärrresurser är inte helt tillfredsställande vid något av de tre lärosäten som granskats i denna rapport. Vid Göteborgs universitet finns (år 2007) ingen professor i tjänst, trots att utbildning ges på forskarnivå. Även nyckeltalet för handledarkompetens på forskarnivå tyder på bristande resurser. På grundnivå och avancerad nivå går det också relativt många helårsstudenter per disputerad lärare vilket kan tyda på en ansträngd lärsituation. Vid Stockholms universitet är lärarna visserligen mycket välmeriterade, men utbildningen på grundnivå och avancerad nivå sköts till stor del av visstidsanställda. Detta kan få negativa effekter på kontinuiteten och stabiliteten i utbildningen. Även vid Uppsala universitet har man en välmeriterad lärarkår.

10. Vid Lunds universitet har ingen ny doktorand antagits i antikens kultur och samhällsliv under den aktuella femårsperioden 2003–07. Antalet aktiva doktorander har minskat från 12 stycken år 2001 till 2 år 2007.

Nyckeltalet för handledarkompetens på forskarnivå visar dock att det går motsvarande 26,1 heltidsekvivalenter doktorander per heltidsekvivalent professor eller docent, vilket tyder på bristande resurser.

Vid de tre lärosätena har lärarna forskning i tjänsten i en rimlig omfattning.¹¹

När det gäller effekten av de institutionella sammanslagningarna för huvudområdet är den svår att bedöma utifrån det material som experterna har haft att tillgå. I självvärderingarna nämns resultat av dessa sammanslagningar i form av gemensamma introduktions- och masterkurser och andra gemensamma institutionsarrangemang på grundnivå och på avancerad nivå. Den största förändringen som kan utläsas av självvärderingarna gäller Lunds universitet och den gemensamma introduktionskursen för arkeologi- och antikstudenterna där, som senarelägger de egentliga studierna i antikens kultur och samhällsliv en termin jämfört med övriga lärosäten. I övrigt kan expertgruppen inte se någon större skillnad i dag i jämförelse med läget för fem år sedan, trots att ämnesinstitutionerna förändrats på detta vis.

11. Experterna har inte kunnat göra någon bedömning av lärarkapacitet och lärarkompetens vid Lunds universitet eftersom det inte har gjorts någon särredovisning av inriktningen antikens kultur och samhällsliv som är en inriktning av fyra inom huvudområdet arkeologi och antikens historia.

Göteborgs universitet

Basfakta 2007

Tillsvidareanställda lärare	Grundnivå och avancerad nivå						Forskarnivå					
	Kvinnor		Män		Totalt		Kvinnor		Män		Totalt	
	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H
Professorer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Docenter	1	0,60	0	0,00	1	0,60	1	0,10	0	0,00	1	0,10
Övriga disputerade	1	0,60	0	0,00	1	0,60	1	0,10	0	0,00	1	0,10
Övriga	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totalt antal	2	1,20	0	0,00	2	1,20	2	0,20	0	0,00	2	0,20

Studenter	Kvinnor	Män	Totalt
Helårsstudenter (HST)	57,8	36,5	94,3
Helårsprestationer (HPR)	34,3	25,1	59,4
Antal examensarbeten			18

Doktorander	Kvinnor	Män	Totalt
Antal doktorander	4	0	4
Heltidsekvivalenter (studietakt)	2,8	0,0	2,8
Licentiatexamina	0	0	0
Doktorsexamina	2	0	2

Nyckeltal, grundnivå och avancerad nivå	
Lärarkapacitet: helårsstudenter/heltidsekvivalenter lärare	78,6
Lärarkompetens: helårsstudenter/heltidsekvivalenter disputerade lärare	78,6
Handledarkompetens: antal examensarbeten/heltidsekvivalenter disputerade lärare	14,2
Prestationsgrad: helårsprestationer/helårsstudenter, i procent	63

Nyckeltal, forskarnivå	
Handledarkompetens: heltidsekvivalenter doktorander/heltidsekvivalenter docenter och professorer	27,5

Nyckeltal, alla nivåer	
Andel tillsvidareanställda lärare, i procent	100,0

Beskrivning av utbildningens förutsättningar

Sedan 1 januari 2006 ingår arkeologi och antikens kultur och samhällsliv i en gemensam institution – institutionen för arkeologi och antikens kultur. Vid denna institution finns alltså idag de två huvudområdena arkeologi och antikens kultur och samhällsliv. Institutionen sorterar under humanistiska fakultetsnämnden. Fakultetsnämnden beslutar om kursplaner och resurstilldelning för utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå.

Antikens kultur och samhällsliv kan läsas till och med doktorsexamen. Kurser finns på magister- och masternivå. Profilen är mot etruskologi, klimat- och miljöhistoria, genusforskning, ikonografi/ikonologi och antikhistoria.

Utbildningen på grundnivå och avancerad nivå var år 2007 störst i landet med 94 helårsstudenter. Antalet doktorander var 4 stycken.

Bedömning

Lärraresurser och akademisk miljö

Det är positivt att lärarkåren helt består av tillsvidareanställda lärare. År 2007 fanns två lektorer i tjänst, varav endast den ena är docentkompetent. På grundnivå och avancerad nivå är nyckeltalen för lärarkapacitet (antalet helårsstudenter per heltidsekvivalent lärare) och för lärarkompetens (antalet helårsstudenter per heltidsekvivalent disputerade lärare) relativt höga, vilket kan tyda på en ansträngd lärsituation.Handledarkompetensen på forskarnivå är heller inte tillfredsställande.

De båda lektorerna hade 20 procent forskning i tjänsten under 2006–2007, då professorn var forskningsledig, vilket faktiskt är något mera än 2005, då de båda i stället hade en större andel undervisning på grundnivån. De båda lektorernas publikationslistor som har bifogats självvärderingen tyder på att forskningsaktiviteten inte är så hög. Möjligen har lektorerna haft en större undervisningsbörda än vad procenttalen visar.

Institutionen satsar på internationell samverkan, vilket är positivt. Tidigare har man bedrivit en arkeologisk fältarbetskurs i Ungern, och nu driver man ett grävningssprojekt på Sicilien tillsammans med Stanford University i USA och de italienska myndigheterna.

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Expertgruppen slås av de ambitiösa beskrivningar som finns i kursplanerna och av det digra kursinnehållet redan på grundnivå. Kursplanerna är utförliga, och mer specificerade än vid övriga lärosäten. Kursmålen är högt ställda. Det generella intrycket är att litteratur som spänner över en lång tidsperiod ska läsas in under en relativt kort tid. Under den första terminen handlar det om 150–225 sidor per högskolepoäng, vilket är betydligt mer än de cirka 150 sidor per högskolepoäng som är regel vid övriga lärosäten.

Eftersom inga språkstudier ingår på grundnivå och inga krav finns på förkunskaper i de klassiska språken kan det leda vilse att tala om ”textkritiska problem” i kursbeskrivningen för B-kursen. I stället för ”Kunna diskutera praktiska problem i anslutning till textkritiska problem ...” rekommenderar experterna formuleringen ”Kunna diskutera praktiska problem vid läsning av inskrifter ...”

Kurslitteraturen karaktäriseras emellertid av originalitet och pregnans. Handböckerna i grekisk och romersk historia är engelska översättningar från franskan, ett berömvärt brott mot den angloamerikanska dominansen. (Handboken i romersk historia används även i Uppsala och Stockholm.)

Liksom vid Stockholms universitet och Uppsala universitet saknas även här aktuella referenser till den nutida papyrologiska forskningens landvinningar som har växande betydelse för antikforskningen. Mycket av de nya kunskaperna om sociala och ekonomiska förhållanden under antiken kommer just ur den papyrologiska forskningen och detta borde återspeglas i litteraturlistor

och kursplaner, speciellt i källkritiska diskussioner inom området för antikens kultur och samhällsliv. Nu har man dessutom lättillgängligt material i översättning, som skulle vara av stor glädje för studenterna.

Om progressionen ligger i att studenterna successivt ska få en ökad färdighet i vetenskapligt textförfattande via arbetet med uppsatser, artiklar och projektbeskrivningar på grundnivå och avancerad nivå ställer detta mycket höga krav på studenterna redan på grundnivå, givet den ganska begränsade lärarledda undervisningen som är på bara 3,7 veckotimmar första terminen och drygt 1 veckotimme andra terminen. Expertgruppen menar därför att undervisningen skulle behöva utökas.

Vad gäller målformuleringar, innehållsbeskrivningar och litteraturlistor finns det en alldeles tydlig progression inom grundnivån och mellan grundnivå och avancerad nivå. Det är svårt att bedöma huruvida utbildningen förbereder för yrkesarbete, men om studenterna uppfyller målen i kursplanerna så förbereds de utan tvekan för yrkeslivet.

De tre kurser för magister- och masterexamen för vilka det tillsammans med självvärderingen bifogats kursplaner – ”Att iscensätta historien”, ”Människan och naturresurserna” och ”Det grekiska symposiet som idé och praktik” – förefaller både idérika och genomarbetade.

Höstterminen 2007 gavs på avancerad nivå 5,3 veckotimmar seminarier och 10 veckotimmar uppsatshandledning per student på kursen 1–30 högskolepoäng, vilket bedöms som högst gediget.

Prestationsgraden borde kunna ge en ledtråd om realismen i kursplanernas målsättning. För 2007 ligger prestationsgraden strax under en normal nivå, 65 procent, men om man ser till den aktuella femårsperioden 2003–07 så har den legat något lågt: 62 procent år 2003, 56 procent år 2004, 54 procent år 2005 och 57 procent år 2006.

Expertgruppen finner dock resultaten mycket tillfredsställande, med 18 examinerade uppsatser under läsåret 2007 (10 kandidatuppsatser och 3 magisteruppsatser enligt gamla examensordningen samt 4 kandidatuppsatser och 1 magisteruppsats enligt nya examensordningen).

Ett lovvärt inslag på hemsidan är några exempel på olika kombinationer av kurser för både magister- och masterexamen. I de angivna kombinationerna ligger alla kurser på avancerad nivå.

Utbildning på forskarnivå

Under den aktuella femårsperioden 2003–07 har nio avhandlingar lagts fram, vilket är ett utmärkt resultat. Under 2007 sökte fem personer till forskarutbildningen, vilket är hoppfullt, men bara en forskarstuderande antogs. Anledningen bör ha varit brister i studiestöd och/eller handledningsresurser. Under den aktuella femårsperioden har fyra doktorander antagits. Det är bekymmersamt att antalet aktiva doktorander har minskat från 23 stycken år 2001 till fyra år 2007. En liknande utveckling har skett vid de övriga lärosätena.

Angående handledarsituationen på forskarnivå får det konstateras att professors forskningsledighet under 2006 och 2007 har inneburit att de båda lektorerna, varav endast den ena är docentkompetent, har fått svara för forskarutbildningen med vardera 10 procent (forskarassistentens insats redovisas inte). Handledarkompetensen är låg. (Nyckeltalet innebär att det går motsvarande 27,5 heltidsdoktorander per heltidsekvivalent docent/professor.) Det är givet att professors frånvaro är besvärande eftersom kompensation av allt att döma inte ges. Denna situation har redan varat alltför länge och kan inte få tillåtas fortsätta.

Någon studieplan för forskarutbildningen har inte bifogats självvärderingen och återfinns inte heller på webbplatsen. På webbplatsen står det ingenting om forskarutbildningen utöver ett seminarieschema (gemensamt för arkeologi och antikens kultur) med ett halvdussin seminarier och gästföreläsningar (som gäller antikens kultur) under vårterminen 2008.

Lunds universitet

Inriktningen antikens kultur och samhällsliv ingår vid Lunds universitet i huvudområdet arkeologi och antikens historia som beskrivs och bedöms i rapporten *Granskning av utbildningarna inom arkeologi*. Expertgruppen är dock densamma som för övriga utbildningar i antikens kultur och samhällsliv.

Bakgrunden till denna indelningsprincip är följande. Höskoleverket prövar de utbildningar som leder till generella examina mot nya examensordningen där begreppet huvudämne har ersatts av begreppet huvudområde. I de fall där lärosätet valt att organisera ett tidigare huvudämne som en inriktning inom ett huvudområde, redovisas granskningen i den rapport där huvudområdet bedömts. De experter som står för bedömningen har relevant ämneskompetens.

Stockholms universitet

Basfakta 2007

Tillsvidareanställda lärare	Grundnivå och avancerad nivå						Forskarnivå					
	Kvinnor		Män		Totalt		Kvinnor		Män		Totalt	
	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H
Professorer	2	0,29	0	0,00	2	0,29	2	0,23	0	0,00	2	0,23
Docenter	1	0,27	0	0,00	1	0,27	1	0,03	0	0,00	1	0,03
Övriga disputerade	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totalt antal	3	0,55	0	0,00	3	0,55	3	0,26	0	0,00	3	0,26

Visstidsanställda lärare	Grundnivå och avancerad nivå						Forskarnivå					
	Kvinnor		Män		Totalt		Kvinnor		Män		Totalt	
	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H
Professorer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,01	1	0,01
Docenter	2	0,31	0	0,00	2	0,31	2	0,05	0	0,00	2	0,05
Övriga disputerade	2	0,50	2	0,16	4	0,66	2	0,04	0	0,00	2	0,04
Övriga	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totalt antal	4	0,81	2	0,16	6	0,97	4	0,09	1	0,01	5	0,10

Studenter	Kvinnor	Män	Totalt
Helårsstudenter (HST)	51,0	39,5	90,4
Helårsprestationer (HPR)	35,7	22,1	57,8
Antal examensarbeten			6

Doktorander	Kvinnor	Män	Totalt
Antal doktorander	1	4	5
Heltidsekvivalenter (studietakt)	1,0	3,4	4,4
Licentiatexamina	0	0	0
Doktorsexamina	0	0	0

Nyckeltal, grundnivå och avancerad nivå	
Lärarkapacitet: helårsstudenter/heltidsekvivalenter lärare	59,5
Lärarkompetens: helårsstudenter/heltidsekvivalenter disputerade lärare	59,5
Handledarkompetens: antal examensarbeten/heltidsekvivalenter disputerade lärare	3,9
Prestationsgrad: helårsprestationer/helårsstudenter, i procent	63,0

Nyckeltal, forskarnivå	
Handledarkompetens: heltidsekvivalenter doktorander/heltidsekvivalenter docenter och professorer	14,0

Nyckeltal, alla nivåer	
Andel tillsvidareanställda lärare, i procent	44,4

Beskrivning av utbildningens förutsättningar

Antikens kultur och samhällsliv ingår sedan 2005 som en självständig avdelning i institutionen för arkeologi och antikens kultur. Humanistiska fakultetsnämnden beslutar om kursplaner för grundnivå och avancerad nivå, efter beredning av avdelningens lärarkollegium och beslut i den gemensamma insti-

tutionsstyrelsen. Detsamma gäller resurstilldelningen; förberedande personalmöten hålls inom avdelningen och därefter fattas formellt beslut i institutionsstyrelsen.

Antikens kultur och samhällsliv kan läsas till och med doktorsexamen. Sedan hösten 2007 finns ett masterprogram gemensamt för institutionen som börjar med en gemensam introduktionskurs om 30 högskolepoäng. Utöver de ordinarie kurserna ges också ett antal mindre breddnings- och fördjupningskurser på grundnivå: "Det antika samhället i texter", "Mytologi", "Främre Orienten under 10 000 år" (15 högskolepoäng vardera), "Egypten", "Etruskerna", "Kvinnor i antiken", "Synen på mannen i antiken", "Senantikens värld", "Antiken i staden" (7,5 högskolepoäng), och på avancerad nivå: "Mytologi" (15 högskolepoäng), "Skulptur: dokumentation och digitalisering" (7,5 högskolepoäng).

Utbildningen på grundnivå och avancerad nivå hade 90 helårsstudenter år 2007. Det fanns fem doktorander.

Någon särskild profil inom utbildning och forskning eftersträvas inte.

Bedömning

Lärraresurser och akademisk miljö

Lärarkåren är mycket välmeriterad och lärarkompetensen är helt tillfredsställande även för utbildning på avancerad nivå och på forskarnivå. De tillsvidareanställda lärarna består av två professorer och en docent. Samtliga lärare (de visstidsanställda inkluderade) är disputerade. Handedarkompetensen är tillfredsställande både på grundnivå, på avancerad nivå och på forskarnivå. Mindre bra är att en så stor del av lärarna är visstidsanställda, eftersom det kan inverka menligt på kontinuiteten i utbildningen.

Lärarkårens storlek och sammansättning talar för att det är en forskande miljö. Båda professorerna har forskning i tjänsten, den ena professorn och lektorn har en stor del av sin tid i ett forskningsprojekt. De tillsvidareanställda lärarna redovisar publikationslistor om 15–20 titlar sedan 2003, dock bara en mindre del i peer-review-publikationer.

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Självvärderingen är väl genomförd. Den utgör ett gott arbetsredskap för expertgruppen och gör det bland annat möjligt att konstatera att antikens kultur och samhällsliv vid Stockholms universitet verkar ha kommit längst när det gäller att anpassa sig till Bologna-modellen. Kursplanerna är tydliga, inte minst när det gäller examenskraven.

Expertgruppen anser att det är bra att institutionen använder betygssystemet A till F, eftersom det allt mer har kommit att utgöra internationell standard. Studenterna får information om förväntningar och examinationsformer redan vid det första undervisningstillfället, vilket är positivt.

Forskningsanknytningen bedöms vara god både med avseende på tillgång på forskningsaktiva och välmeriterade lärare och nivå på kurslitteratu-

ren. Expertgruppen vill dock påpeka att ambitionsnivån även i Stockholm är mycket hög, kanske alltför hög. Delkurs 2 under utbildningens första termin omfattar Greklands politiska, sociala och ekonomiska historia, idéhistoria, litteratur, religion, materiella kultur, topografi och konst från 1000 till 300 f.Kr. Frågan är om studenterna kan tillgodogöra sig denna omfattande kunskapsmassa under utsatt tid. Experterna vill här liksom vid övriga lärosäten anbefalla mer fokus och koncentration. De varierade valfria kurserna ser experterna dock som en tillgång.

Liksom vid Göteborgs universitet och Uppsala universitet saknas även här aktuella referenser till den nutida papyrologiska forskningens landvinningar som har växande betydelse för antikforskningen. Mycket av de nya kunskaperna om sociala och ekonomiska förhållanden under antiken kommer just ur den papyrologiska forskningen och detta borde återspeglas i litteraturlistor och kursplaner, speciellt i källkritiska diskussioner inom området för antikens kultur och samhällsliv. Nu har man dessutom lättillgängligt material i översättning, som skulle vara av stor glädje för studenterna.

Vad gäller målformuleringar, innehållsbeskrivningar och litteraturlistor finns det en alldeles tydlig progression inom grundnivån och mellan grundnivå och avancerad nivå. Institutionen skulle kunna överväga samarbete med andra ämnen och exempelvis introducera kurser i arkivkunskap och pedagogik för att i högre grad göra utbildningen yrkesorienterad och studenterna attraktiva för framtida arbetsgivare.

Antalet undervisningstimmar på grundnivå är tillfredsställande, med sex veckotimmar första terminen, två den andra och tre den tredje.

Studierna på den avancerade nivån inleds med en ambitiös kurs, gemensam för hela institutionen, i vilken det ingår antikens kultur och samhällsliv, arkeologi, laborativ arkeologi, numismatik och osteoarkeologi. Endast ett av verken på litteraturlistan handlar dock om antiken. Hur kurserna i övrigt hänger ihop är något oklart. Självvärderingen uppenbarar att utbildningen har vissa svagheter som känns igen från studieplanerna vid de övriga universiteten när det gäller antikens kultur och samhällsliv. Det saknas en klar beskrivning av relationen mellan flera av kurserna. Institutionen bör ta fram en ordentlig studieguide för att utnyttja och spegla huvudområdets mångfald, både för nybörjare och för de studenter som vill gå vidare inom fältet antikens kultur och samhällsliv.

Prestationsgraden ligger strax under en normal nivå för 2007, nämligen 64 procent. 2007 examinerades dock endast två kandidatuppsatser (12 stycken år 2006) men fyra magisteruppsatser enligt den gamla examensordningen. Inga magister- eller masteruppsatser på avancerad nivå enligt den nya examensordningen examinerades under hösten 2007.

Utbildning på forskarnivå

Forskarutbildningsplanen, som är från 2000, är inte Bolognaanpassad. Man kräver endast 180 högskolepoäng för antagning, vilket går på tvärs mot det nya

systemet som kräver 240 högskolepoäng, det vill säga kandidat- och magisterexamen.

Handledarkompetensen är fullt tillfredsställande.

Endast två doktorsavhandlingar har lagts fram under den aktuella perioden 2003–07. Under samma period har fem doktorander antagits. Det är bekymmersamt att antalet aktiva doktorander minskat från tio stycken år 2001 till fem år 2007. En liknande utveckling har skett vid de övriga lärosätena.

Uppsala universitet

Basfakta 2007

Tillsvidareanställda lärare	Grundnivå och avancerad nivå						Forskarnivå					
	Kvinnor		Män		Totalt		Kvinnor		Män		Totalt	
	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H
Professorer	1	0,10	0	0,00	1	0,10	1	0,15	0	0,00	1	0,15
Docenter	1	0,32	1	0,35	2	0,67	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga disputerade	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,08	1	0,05	2	0,13
Övriga	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totalt antal	2	0,42	1	0,35	3	0,77	2	0,23	1	0,05	3	0,28

Visstidsanställda lärare	Grundnivå och avancerad nivå						Forskarnivå					
	Kvinnor		Män		Totalt		Kvinnor		Män		Totalt	
	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H
Professorer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Docenter	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga disputerade	1	0,04	2	0,37	3	0,41	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga	0	0,00	1	0,05	1	0,05	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totalt antal	1	0,04	3	0,42	4	0,46	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Studenter	Kvinnor	Män	Totalt
Helårsstudenter (HST)	60,9	16,3	77,2
Helårsprestationer (HPR)	42,4	13,0	55,4
Antal examensarbeten			12

Doktorander	Kvinnor	Män	Totalt
Antal doktorander	2	2	4
Heltidsekvivalenter (studietakt)	2,0	1,9	3,9
Licentiatexamina	0	0	0
Doktorsexamina	1	0	1

Nyckeltal, grundnivå och avancerad nivå	
Lärarkapacitet: helårsstudenter/heltidsekvivalenter lärare	62,6
Lärarkompetens: helårsstudenter/heltidsekvivalenter disputerade lärare	65,3
Handledarkompetens: antal examensarbeten/heltidsekvivalenter disputerade lärare	10,1
Prestationsgrad: helårsprestationer/helårsstudenter, i procent	71,0

Nyckeltal, forskarnivå	
Handledarkompetens: heltidsekvivalenter doktorander/heltidsekvivalenter docenter och professorer	26,1

Nyckeltal, alla nivåer	
Andel tillsvidareanställda lärare, i procent	63,2

Beskrivning av utbildningens förutsättningar

Antikens kultur och samhällsliv ingår i institutionen för arkeologi och antik historia i vilken även arkeologi och egyptologi ingår. Institutionen tillhör historisk-filosofisk fakultet. Kurser och kursplaner diskuteras först mellan lärare och studenter innan de behandlas av styrelsen. Fakultetsnämnden fattar beslut

om kursutbudet medan kursplaner beslutas av styrelsen efter överläggning med utbildningsledaren vid fakulteten. Resurser fördelas via områdesnämnden för humanistiskt-samhällsvetenskapliga området till fakulteterna, som sedan fördelar medel till huvudområdena på grundnivå och därmed till respektive institution.

Antikens kultur och samhällsliv kan läsas till och med doktorsexamen. Ett masterprogram i humaniora, 120 högskolepoäng, startade 2007. Programmet omfattar 13 olika inriktningar, däribland arkeologi och antikens kultur och samhällsliv. Studenterna kan även välja att läsa till en ettårig magisterexamen. Från hösten 2008 ges programutbildning även på kandidatnivå, med viss samordning mellan huvudområdena vid fakulteten, bland annat inom programmen för kulturentreprenörskap (hösten 2008) och för klassiska studier (2009) där antikens kultur och samhällsliv ingår som huvudområde. Institutionen har gjort en satsning på geografiska informationssystem, GIS, och deras tillämpningar för de olika huvudområdena vid institutionen både inom undervisning och forskning.

Utbildningen på grundnivå och avancerad nivå hade 77 helårsstudenter år 2007. Det fanns 4 doktorander.

Någon särskild profil inom utbildning och forskning eftersträvas inte, även om det finns en viss tonvikt på det grekiska området och romersk kejsartid.

Bedömning

Lärrarresurser och akademisk miljö

Lärarkåren är välmeriterad och så gott som samtliga lärare är disputerade. De tillsvidareanställda lärarna utgörs av en professor och två docenter. Handledarkompetensen på grundnivå och avancerad nivå är tillfredsställande. På forskarnivå är nyckeltalet för handledarkompetens däremot högt, vilket betyder att handledningsresurserna kan behöva utökas.

De två docentkompetenta lektorerna har 20 procent forskning i tjänsten och professorn 55 procent. De publikationslistor som bifogats självvärderingen vittnar om att detta är en forskande miljö.

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Forskningsanknytningen bedöms vara god både med avseende på forskningsaktiva välmeriterade lärare och nivån på kurslitteraturen. Kursutbudet inom huvudområdet är mycket ambitiöst, kanske för ambitiöst, med högt ställda krav, redan på grundnivå. Detta är dock ett generellt problem och återfinns även vid de övriga universiteten.

Liksom vid Göteborgs universitet och Stockholms universitet saknas även här aktuella referenser till den nutida papyrologiska forskningens landvinningar som har växande betydelse för antikforskningen. Mycket av de nya kunskaperna om sociala och ekonomiska förhållanden under antiken kommer just ur den papyrologiska forskningen och detta borde återspeglas i litteraturlistor och kursplaner, speciellt i källkritiska diskussioner inom området för

antikens kultur och samhällsliv. Nu har man dessutom lättillgängligt material i översättning, som skulle vara av stor glädje för studenterna.

Vad gäller målformuleringar, innehållsbeskrivningar och litteraturlistor finns det en alldeles tydlig progression inom grundnivån och mellan grundnivå och avancerad nivå.

Institutionen har goda ambitioner i fråga om att ge studenterna möjligheter till ett självständigt yrkesarbete. Den planerade kursen i kulturentreprenörskap är ett intressant initiativ som väl speglar arbetsmarknadens förväntningar idag. Expertgruppen menar dock att kursen måste kopplas tydligare till aktuella rörelser inom kultur- och upplevelseindustrin så som kulturarvsturism och andra fenomen.

Satsningen på GIS (geografiska informationssystem) är en profilfråga för Uppsalainstitutionen, som har fått beröm för denna satsning från universitetsledningen. Det kan dock väcka undran när man, på ett sätt som kan verka påklistrat, aktualiserar en så teknisk färdighet inom ämnen som antikhistoria och egyptologi. Det behöver tydliggöras att GIS är ett användbart analysinstrument, inte bara inom areella vetenskaper som arkeologin utan även inom de mest skiftande discipliner där företeelser i det geografiska rummet behandlas.

Undervisningen på grundnivån förefaller tillfredsställande med 6 veckotimmar första terminen, 2,85 den andra och 2 den tredje terminen.

När det gäller den avancerade nivån har expertgruppen kunnat ta del av kursplaner för ”antikens religioner” och för de två kurser inom demokratiprogrammet som tillhör huvudområdet. Självvärderingens inledning ger en bild av lovvärda ambitioner för masterprogrammet.

Prestationsgraden ligger på en normal nivå (71 procent år 2007). Under 2007 examinerades 5 kandidatuppsatser, 15 uppsatser 2006. I tabell 7 i självvärderingen upptas också magisteruppsatser enligt gamla examensordningen, det vill säga D-uppsatser i demokratiutveckling. Enligt publikationslistan tillhör de dock, med ett undantag, inte ämnesområdet antikens kultur. Inga magister- eller masteruppsatser enligt den nya examensordningen examinerades under hösten 2007.

Vid förra utvärderingen bedrevs i stor omfattning IT-baserade kurser på distans, vilket bedömargruppen något ifrågasatte. Sådana kurser finns sedan dokumenterade, först 2006 med sammanlagt 54 studenter, och 2007 med 44 studenter. Någon ytterligare upplysning om resursåtgång och resultat ges inte, förutom att det anges att en vikarierande lektor undervisar 2 procent på distans (den ende som har undervisning på distanskurs). Mera information om distansutbildningen (resursåtgång och resultat) efterlyses.

Utbildning på forskarnivå

Uppsala är det enda universitetet som har en ny forskarplan. Det finns ett aktivt doktorandseminarium och ett etablerat samarbete med andra lärosäten inom utbildningen.

Det är inte klart hur många lärare som undervisar på forskarutbildningen. Den insända publikationslistans bristfälliga redigering ger heller inte någon tydlig bild av sammanhanget mellan forskning och undervisning på forskarnivå.

Expertgruppen noterar att frågan om kunskap i de klassiska språken reses först på forskarnivå. Vid urvalet för antagning till forskarutbildningen fäster man avseende ”vid den sökandes förmåga att tränga in i källtexter på latin och grekiska”. Enligt den nya forskarplanen är denna kunskap inte längre ett formellt behörighetskrav för antagning till forskarutbildningen.

Åtta doktorsexamina redovisas för perioden 2003–2007, vilket får sägas vara ett gott resultat. Antalet aktiva doktorander har minskat från elva stycken år 2001 till fyra stycken år 2007. En liknande utveckling har skett vid de övriga lärosätena. Endast två forskarstuderande har antagits under perioden (03–07), varav ingen de senaste två åren. Detta är bekymmersamt och reser frågor om forskarutbildningens framtid.

Egyptologi

– Ämneshistorik

I Högskoleverkets förra utvärdering av egyptologin¹² presenterades en översikt över egyptologins historia i Sverige, från perioden då ämnet etablerades som ett universitetsämne, med den inriktning som det hade under den första lärostolen i slutet av 1800-talet, och fram till 2002. En röd tråd i framställningen var de skiftande uppfattningarna om ämnet och dess innehåll, från ett i första hand språkvetenskapligt och filologiskt orienterat ämne och fram till våra dagars holistiska syn på studiet av forntidens Egypten. Framställningen placerade också svensk egyptologi i förhållande till den internationella forskningen och utbildningen, och det blev tydligt att Sverige i bästa mening kunde sägas vara en representant för den internationella huvudfåran. Detta fick sitt symboliska uttryck i det att ämnets professor från 1950 till 1980, Torgny Säve-Söderbergh, 1976 blev vald till första president för den nybildade International Association of Egyptologists, som vid den tidpunkten hade cirka 2500 medlemmar. Framställningen redogjorde för de viktigaste kraven på en utbildning där språkundervisningen intar främsta platsen.

När man nu sex år senare i samband med denna granskning försöker avgöra om det skulle ha skett avgörande förändringar i antingen den internationella egyptologin eller i den svenska varianten av ämnet, framträder vissa mindre skillnader utan att parallelliteten mellan den internationella och den svenska praktiken har förskjutits. I egyptologins kortvariga historia kan man skönja flera forskningsmässiga tendenser. Inom det som egyptologerna traditionellt betecknar som arkeologi, har man i huvudsak koncentrerat sig på att göra gravar och tempel tillgängliga för vetenskaplig forskning. Detta innebär ett visst mått av utgrävning och restaurering, men framför allt ett omfattande arbete med inskrifter. Intresset för den typen av arbetsuppgifter har på inget sätt avtagit. I nyare tid har intressen och resurser dock i hög grad inriktat sig mot utgrävning av bosättningar. Det gamla Egypten har upphört att vara en civilisation utan städer, som man trodde för bara fyrtio år sedan. De österrikiska utgrävningarna i nordöstra delat kan tjäna som skolexempel på denna tendens.

I fråga om arbetet med skriftliga källor kan man också konstatera vissa intressanta förändringar. Det arbetas naturligtvis med texter från alla perioder av Egyptens historia, men i det stora hela kan man gott tala om en förskjutning från de äldsta texterna till de yngsta. I början av 1900-talet var publiceringen av de stora textmängderna från det tredje årtusendet f.Kr. av fundamental betydelse för utforskningen av det egyptiska språket och för konstruktionen

12. Utvärdering av grund- och forskarutbildning i antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi vid svenska universitet. Högskoleverkets rapportserie 2002:36 R.

av den tidiga egyptiska historien. I mitten av århundradet var publiceringen av de så kallade sarkofagtexterna den avgörande begivenheten, och på senare år har forskningen i stigande grad inriktat sig mot studiet av demotiska och ptolemeiska texter, alltså texter från hellenistisk, grekisk-romersk tid. Bägge forskningsfälten intar en framträdande och stadigt växande plats i den internationella egyptologin, och ämnet som sådant finner därför i stigande grad sina organisatoriska ramar i förbindelse med ämnen som har utforskningen av Medelhavsländernas kulturer som verksamhetsområde.

I förhållande till den här skisserade utvecklingen kan svensk egyptologi i någon mån alltså sägas representera huvudfåran. Jämfört med perioden då Säve-Söderbergh var ämnesföreträdare har det arkeologiska fältarbetet minskat i omfattning, men detta beror endast på att 60-talets aktiviteter utgjordes av den gemensamma skandinaviska insatsen i den av UNESCO ledda kampanjen Rädda Nubien – alltså en atypisk insats. I gengäld kan man konstatera en utpräglad mångfald inom det filologiska fältet, det vill säga forskningen i egyptisk religion, litteratur, historia och språk. På detta område visar såväl de senare årens disputationer som åtminstone en av de kommande, att också unga svenska egyptologer är med i forskningsfronten när det gäller arbetet med ptolemeiska och demotiska texter.

Slutligen bör nämnas att professor Lana Troy, vid Uppsala universitet, representerar de skandinaviska egyptologerna i sin egenskap av medlem av styrgruppen för International Association of Egyptologists.

Uppsala universitet

Basfakta 2007

Tillsvidareanställda lärare	Grundnivå och avancerad nivå						Forskarnivå					
	Kvinnor		Män		Totalt		Kvinnor		Män		Totalt	
	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H
Professorer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	1,00	0	0,00	1	1,00
Docenter	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga disputerade	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totalt antal	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	1,00	0	0,00	1	1,00

Visstidsanställda lärare	Grundnivå och avancerad nivå						Forskarnivå					
	Kvinnor		Män		Totalt		Kvinnor		Män		Totalt	
	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H	A	H
Professorer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Docenter	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga disputerade	0	0,00	1	0,25	1	0,25	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Övriga	1	0,50	0	0,00	1	0,50	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totalt antal	1	0,50	1	0,25	2	0,75	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Studenter	Kvinnor	Män	Totalt
Helårsstudenter (HST)	20,7	6,6	27,2
Helårsprestationer (HPR)	9,6	10,7	20,3
Antal examensarbeten			3

Doktorander	Kvinnor	Män	Totalt
Antal doktorander	1	2	3
Heltidsekvivalenter (studietakt)	1,0	1,0	2,0
Licentiatexamina	0	0	0
Doktorsexamina	0	0	0

Nyckeltal, grundnivå och avancerad nivå	
Lärarkapacitet: helårsstudenter/heltidsekvivalenter lärare	36,3
Lärarkompetens: helårsstudenter/heltidsekvivalenter disputerade lärare	108,9
Handledarkompetens: antal examensarbeten/heltidsekvivalenter disputerade lärare	12,0
Prestationsgrad: helårsprestationer/helårsstudenter, i procent	74,0

Nyckeltal, forskarnivå	
Handledarkompetens: heltidsekvivalenter doktorander/heltidsekvivalenter docenter och professorer	2,0

Nyckeltal, alla nivåer	
Andel tillsvidareanställda lärare, i procent	43,5

Beskrivning av utbildningens förutsättningar

Egyptologi ingår i institutionen för arkeologi och antik historia i vilken även arkeologi och antikens kultur och samhällsliv ingår. Institutionen tillhör historisk-filosofisk fakultet. Kurser och kursplaner diskuteras först mellan lärare och studenter innan de behandlas av styrelsen. Fakultetsnämnden fattar beslut

om kursutbudet medan kursplaner beslutas av styrelsen efter överläggning med utbildningsledaren vid fakulteten. Resurser fördelas via fakulteterna till huvudområdena på grundnivå och därmed till respektive institution.

Utbildning i egyptologi ges till och med doktorsexamen. Ett masterprogram i humaniora, 120 högskolepoäng, startade 2007. Programmet omfattar 13 olika inriktningar, däribland egyptologi. Studenterna kan välja att läsa till en ettårig magisterexamen eller en tvåårig masterexamen. Från hösten 2008 ges programutbildning även på kandidatnivå, med viss samordning mellan huvudområdena vid fakulteten, bland annat inom programmen för kulturrentreprenörskap (hösten 2008) och för klassiska studier (2009) där egyptologi ingår som ett av huvudområdena. Institutionen har gjort en satsning på geografiska informationssystem, GIS, och deras tillämpningar för de olika huvudområdena. Inom egyptologi har detta använts inom undervisning och forskning.

Utbildningen på grundnivå och avancerad nivå hade 27 helårsstudenter år 2007. På forskarnivå fanns 3 doktorander. Ingen disputation har ägt rum under perioden 2003–07.

Någon särskild profil inom utbildning och forskning eftersträvas inte.

Bedömning

Inom ämnet har man under en längre tid avvaktat tillsättningen av ett lektorat. Rekryteringsprocessen har påbörjats, men problemen kring besättningen av den planerade tjänsten är ännu inte lösta. Expertgruppen ställer sig kritisk till varför dessa förändringar vidtas först nu, med tanke på att Högskoleverket redan 2002¹³ påtalade dessa brister.

Fakultetens åtgärder för att förbättra villkoren för egyptologin kommer med stor sannolikhet att leda till omfattande förändringar av den situation som redovisas i självvärderingen. Expertgruppen anser sig därför inte vid tiden för granskningen ha tillräckligt med underlag för att göra en rättvisande bedömning. Ingen student har under läsåret 2007 avlagt en generell examen inom huvudämnet, varken enligt den gamla eller den nya examensordningen. Även detta försvårar bedömningen.

Den självvärdering som experterna haft att ta ställning till är dessutom till innehållet mycket lik den som institutionen lämnat in för arkeologi och antikens kultur och samhällsliv i övrigt. Dessutom redovisas materialet i självvärderingen enligt det gamla systemet, när man beskriver utbildningen, och enligt det nya systemet, när man redovisar kursutbudet.

Expertgruppen vill också ta tillfället i akt att lyfta språkfrågan specifikt i relation till huvudområdets placering vid den större institutionen för arkeologi och antik historia. Egyptologi kan i detta sammanhang bli lite av en udda fågel. Dechiffreringen av det hieroglyfiska skriftsystemet år 1822 banade vägen för arbetet med ett ofantligt omfattande material av skriftliga källor,

13. Högskoleverkets rapportserie 2002:36 R, sidan 61.

som tillsammans täcker en period om cirka 3000 år. Färdighet i att kunna läsa texter på klassisk egyptiska och nyegyptiska, författade under de för språket två viktigaste perioderna, utgör därför grunden i varje utbildning i egyptologi. Genom att huvudområdet förlagts till den arkeologiska institutionen försvåras kontakten med de filologiskt inriktade huvudområdena inom humanistisk fakultet. Även om egyptologin genomsyras av den specialisering som kännetecknar så gott som all modern humanistisk forskning, har ämnet överallt i världen önskat – och förmått – undgå den splittring, som till exempel har drabbat studiet av den klassiska forntiden och resulterat i en delning av det gemensamma undersökningsområdet för ämnena klassisk filologi, klassisk arkeologi och antik historia (de två sista har i Sverige slagits samman). Bland orsakerna till egyptologins mer holistiska syn ska först och främst nämnas, att kännedomen om språket fortfarande är så bristfällig, att man inte kan arbeta seriöst med översättningar av egyptiska texter. I enlighet med vad som påpekades vid den förra utvärderingen vill experterna därför även denna gång understryka, att egyptologins placering vid Uppsala universitet, där man fortsätter att upprätthålla två humanistiska fakulteter, alltid kommer att vara förbunden med vissa svårigheter. En viss särbehandling av huvudområdet borde kunna minimera sådana problem.

Det är också viktigt att i detta sammanhang påpeka nödvändigheten av att acceptera att språkundervisning på avancerad nivå förmodligen kommer att behöva genomföras med ett mycket begränsat antal studenter. Sådant är läget överallt där det utbildas egyptologer, exempelvis i Köpenhamn.

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Expertgruppen menar att uppläggningsen av kurserna på grundnivå inte är optimal i dagsläget. Som man har organiserat grundnivån idag kan man till exempel nämna att några av de studenter som påbörjar A-kursen under höstterminen får vänta ett helt år innan de kan gå vidare till B-kursen. Kursutbudet skulle därför behöva samordnas så att studenterna ges möjligheten att gå vidare direkt efter avslutad A-kurs.

De flesta kurserna redovisas i två versioner, eftersom kurserna dels ges som fristående kurs, och dels som en del av utbildningsprogrammet egyptologi. Detta riskerar att ge huvudområdets kursutbud en slags hobbyprägel för studenter som har en lucka att fylla, och som tar en kurs utan något djupare intresse för det egyptologiska ämnesområdet. Expertgruppen vill också sätta frågetecken för överskådligheten i kursutbudet. Det är svårt att utifrån kursplaner och kursutbud skaffa sig en uppfattning om progressionen i utbildningen.

De litteraturlistor som bifogats självvärderingen är något knapphändiga. Man kan fråga sig om de fem böcker som listas verkligen utgör hela kurslitteraturen på grundnivå. Förmodligen görs i undervisningen bruk av kompendier och andra typer av undervisningsmaterial som inte redovisats. I jämförelse med gruppens erfarenheter från antikens kultur och samhällsliv i övrigt, är

kontrasten dock stor i fråga om litteraturens omfång. Men utan komplettering av litteraturlistorna är det inte möjligt att göra en rättvis bedömning.

I dagsläget finns det inget masterprogram, men enligt självvärderingen deltar man från egyptologins sida i fakultetens övriga kursmiljö för den avancerade nivån. Vad det innebär är inte klart för expertgruppen. Gruppen konstaterar att det inte längre ges någon E-kurs, och hoppas därför att den kommande studieplanen för den avancerade nivån kommer att ge möjlighet till den fördjupning, inte minst i form av ökad språklig kompetens, som tidigare fanns inom grundutbildningen.

Utbildning på forskarnivå

Den studieplan för utbildning på forskarnivå som bifogats självvärderingen är inte Bolognaanpassad. Expertgruppen förväntar sig att uppläggningsen av utbildningen förnyas så snart den nya lektorn träder i tjänst.

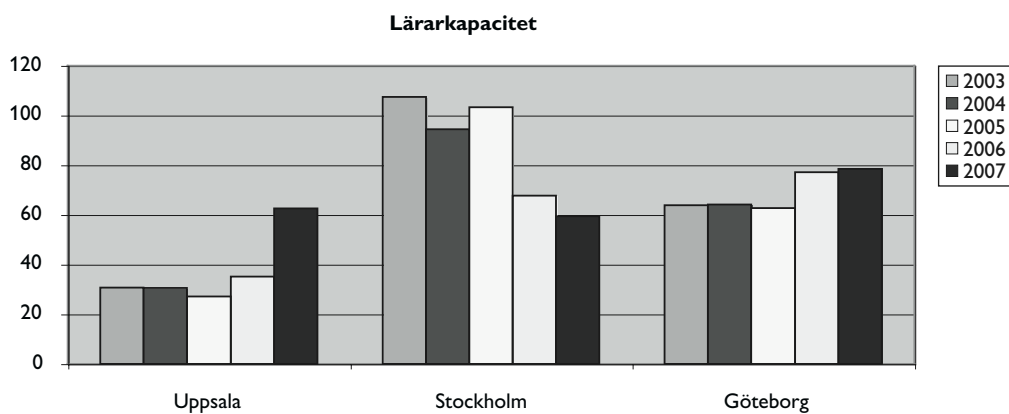
Det är bekymmersamt att antalet aktiva doktorander har minskat från 7 stycken år 2001 till tre år 2007, inte minst med tanke på att Uppsala universitet har ett nationellt ansvar för huvudområdet. Under den aktuella femårsperioden 2003-07 har endast en doktorand antagits. I självvärderingen anges att fakultetsnämnden i april 2007 beslutat att egyptologi under den tid som nyuppbyggnaden av grundnivån pågår inte ska anta nya doktorander.

Ämnet har haft en mycket tillfredsställande produktion när det gäller doktorsexamina. År 2002 försvarade fem doktorander sina avhandlingar, och under 2009 väntas ytterligare tre doktorander lägga fram sina avhandlingar. Bredden i alla dessa avhandlingar – en lingvistisk, en textlingvistisk (pragmatisk analys), två religionshistoriska, en kulturhistorisk, en historisk, en filologisk (utgivning av demotiska texor), och en avhandling om mumier – understryker i övrigt spännvidden i ämnet, i enlighet med vad som förts fram ovan.

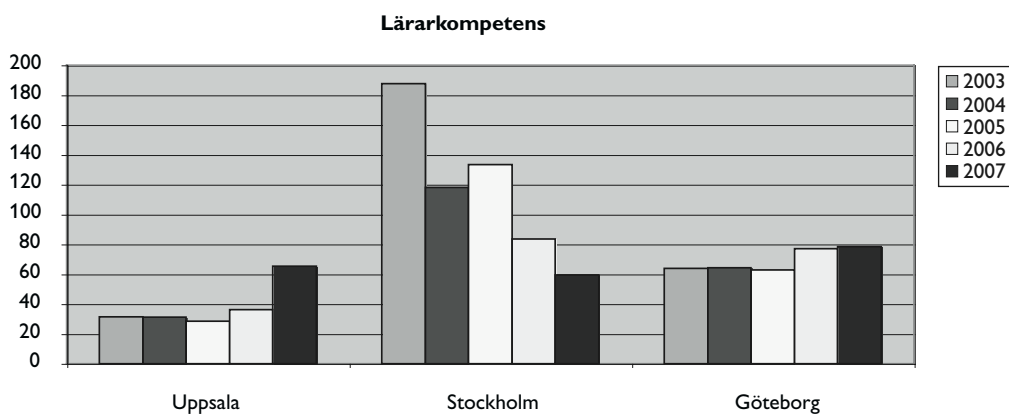
Bilaga: Nyckeltal för perioden 2003–2007

Antikens kultur och samhällsliv

Nyckeltal, grundnivå och avancerad nivå

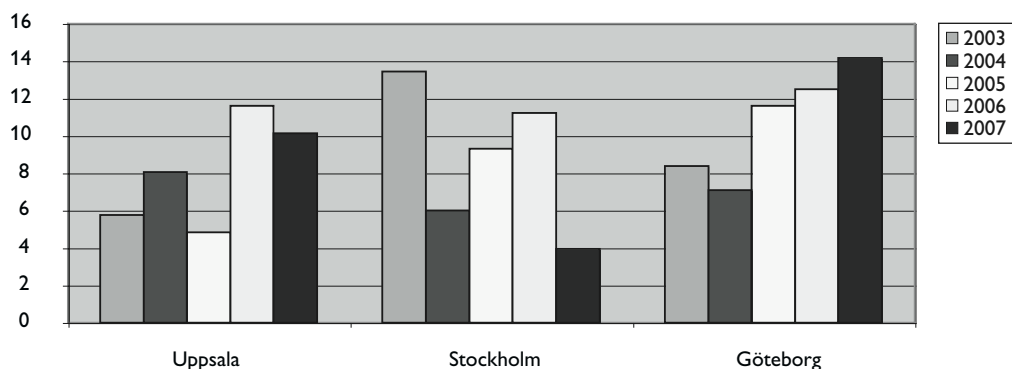

Figur 1: Figuren visar antalet helårsstudenter per heltidstjänstgöring inom undervisningen.

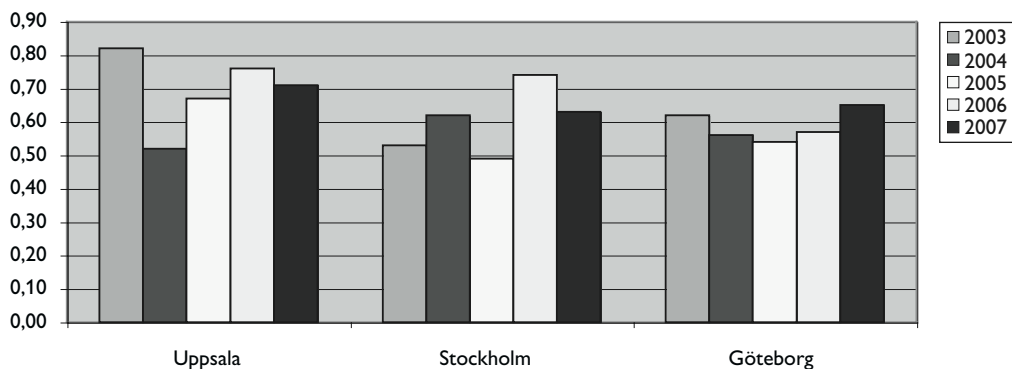
Figur 2: Figuren visar antalet helårsstudenter per heltidstjänstgöring inom undervisningen utförd av disputerad lärare.

Handledarkompetens

Figur 3: Figuren visar antal examensarbeten per heltidstjänstgöring inom undervisningen utförd av disputerad lärare.

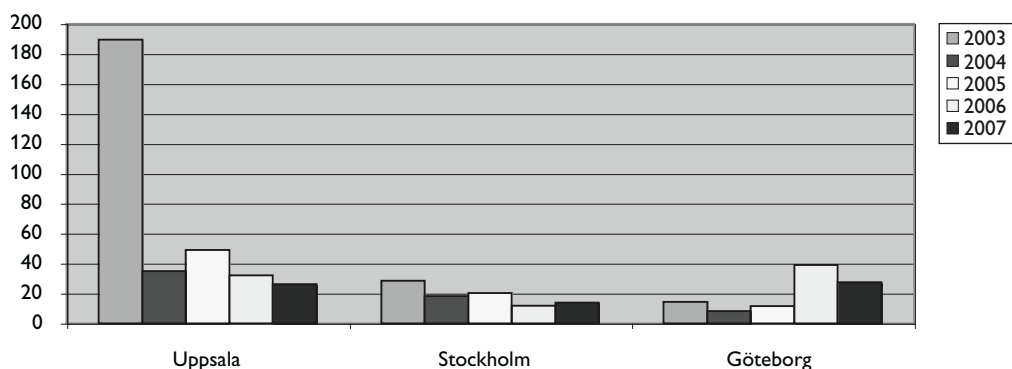
Prestationsgrad

Figur 4: Figuren visar förhållandet mellan antalet helårsprestationer och antalet helårsstudenter, uttryckt i procent.

Nyckeltal, forskarnivå

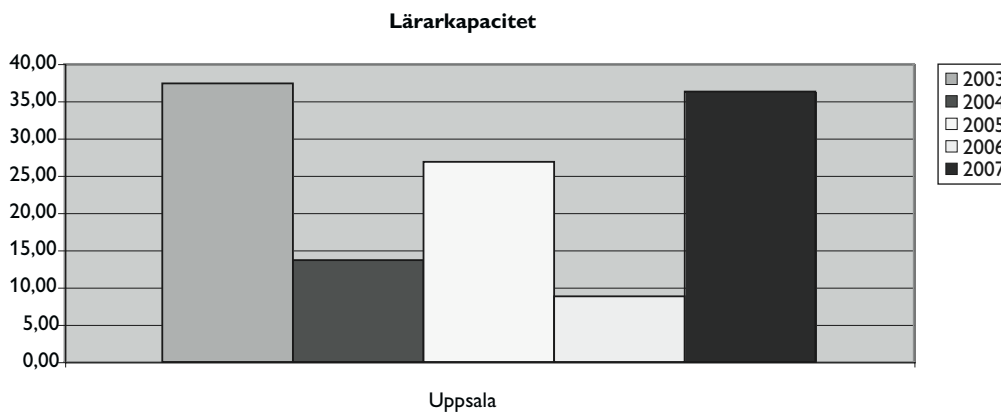
Handledarkompetens på forskarnivå

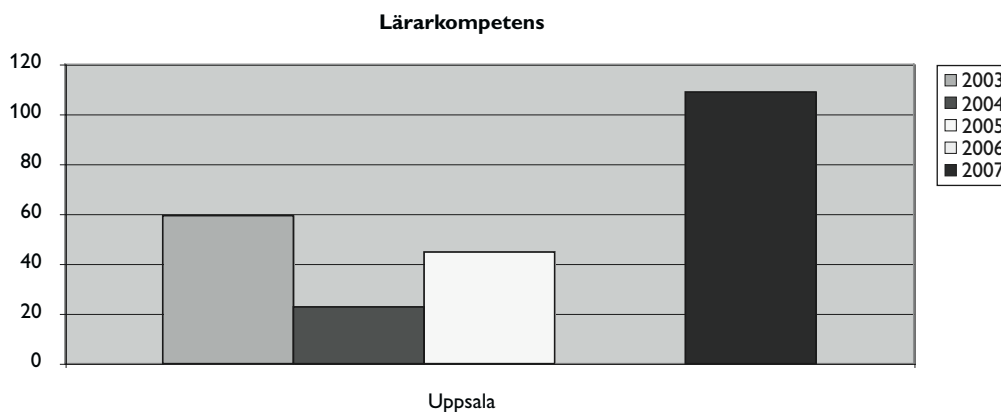
Figur 5: Figuren visar antalet heltidsstuderande doktorander per heltidstjänstgöring inom forskarutbildningen utförd av professorer och docenter.

Egyptologi

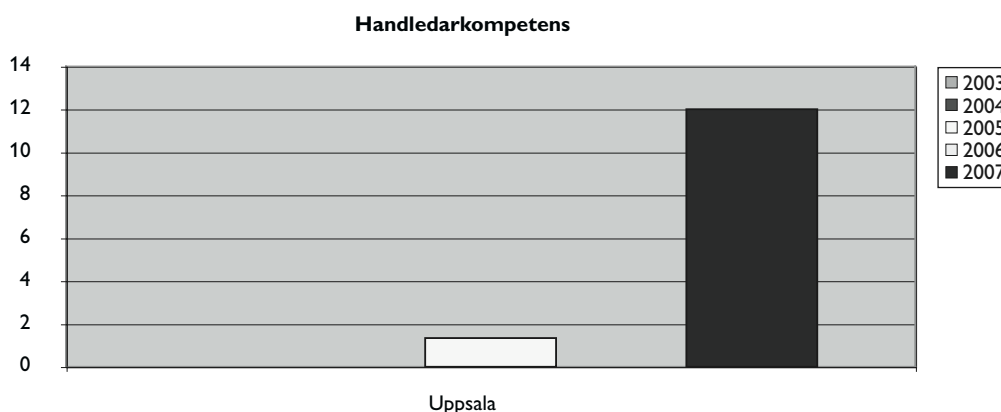
Nyckeltal, grundnivå och avancerad nivå

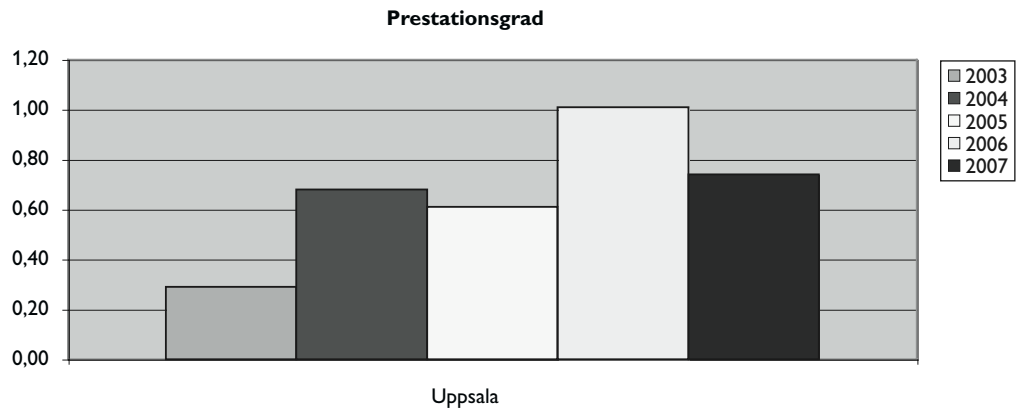
Figur 1: Figuren visar antalet helårsstudenter per heltidstjänstgöring inom undervisningen.

Figur 2: Figuren visar antalet helårsstudenter per heltidstjänstgöring inom undervisningen utförd av disputerad lärare. (Ingen disputerad lärare har redovisats för år 2006.)

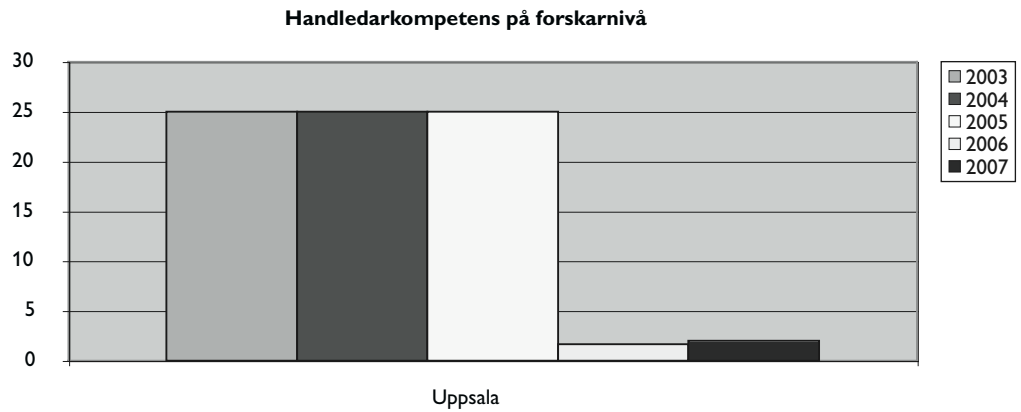

Figur 3: Figuren visar antal examensarbeten per heltidstjänstgöring inom undervisningen utförd av disputerad lärare. (Ingen disputerad lärare har redovisats för år 2006. 2003 och 2004 examinerades inga uppsatser på kandidat- eller magisternivå.)

Figur 4: Figuren visar förhållandet mellan antalet helårsprestationer och antalet helårsstudenter, uttryckt i procent.

Nyckeltal, forskarnivå

Figur 5: Figuren visar antalet heltidsstuderande doktorander per heltidstjänstgöring inom forskarutbildningen utförd av professorer och docenter.